

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity
katedra psychologie

**Hyperaktivní děti ve škole a
v rodině (kazuistická studie)**

**The hyperactive children at school
and family (casuistic study)**

Vypracovala: Eva Kratochvílová

Vedoucí práce: Mgr. Petr Grinninger

Datum odevzdání: 27. dubna 2007

Poděkování

Touto cestou děkuji panu Mgr. Petru Grinningerovi za ochotnou pomoc při psaní této práce. Na úkor svého volného času spolu se mnou pronikal do detailů zvoleného tématu. Nemalou zásluhu mají speciální pedagogové, za nimiž jsem chodila pozorovat žáky, kteří mě zasvětili do náročné práce s problémovými žáky.

Největší poděkování patří mým rodičům za trpělivost a podporu při studiiích.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Hyperaktivní děti ve škole a v rodině vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 27. dubna 2007.

.....

Anotace

Diplomová práce pojednává o problematice hyperaktivních dětí ve škole a v rodině. Teoretická část se zabývá samotným syndromem ADHD. Popisuje jeho definici, etiologii, příznaky, historický vývoj a používání tohoto označení v minulosti. Dále pak obsahuje výčet charakteristických projevů dětí s ADHD, možnosti správné a nesprávné výchovy ze strany rodiny a školy. Práce pojednává také o přípravných třídách a popisuje Romskou minoritu. V části praktické jsou pak uvedeny zpracované kazuistiky vybraných dětí přibližně stejného věku (rómských chlapců), různého intelektu, u kterých se objevil/y některý/é ze symptomů ADHD.

Anotation

This thesis deals with hyper action problems of children at school and at home. Theoretical part of this project deal with ADHD syndrome. It describes syndrome definition, etiology, symptoms and historical evolution. Furthermore it contains demonstrations of children with ADHD syndrome. It describes correct and wrong children upbringing from family or school. This part also deals with preparatory school classes and Romany minor. Practical part of this project contain processed casuistic of selected children (Romany boys) with different intellect and with ADHD symptoms.

1.	Úvod	6
2.	ADHD	7
2.1.	Historie	7
2.1.1.	LDE, LMD, ADHD	7
2.1.2.	Historický vývoj pojmu	8
2.2.	Definice	10
2.3.	Příčiny	11
2.4.	Projevy	13
2.4.1.	Poruchy motoriky	17
2.4.2.	Emoční poruchy a poruchy chování	18
2.4.3.	Poruchy koncentrace pozornosti a paměti	19
2.4.4.	Poruchy řeči, vnímání a myšlení.....	19
2.5.	Kdo určuje diagnózu LMD (ADHD, ADD)	20
3.	ADHD ve škole	24
4.	ADHD v rodině	27
5.	Romové	29
5.1.	Dějiny	29
5.2.	Rozdělení Romů.....	30
5.3.	Vzdělání Romů.....	31
6.	Přípravné třídy	32
6.1.	Vzdělávací program v přípravných třídách	33
6.2.	Cíl přípravné třídy.....	35
7.	Kazuistická studie	37
7.1.	Sledované dítě 1, Daniel	37
7.1.1.	Projevy ve škole.....	38
7.1.2.	Dotazník pro učitele	41
7.1.3.	Projevy ve volném čase.....	42

7.1.4.	Přístup rodičů.....	42
7.1.5.	Shrnutí	44
7.2.	Sledované dítě 2, Libor.....	45
7.2.1.	Projevy ve škole.....	45
7.2.2.	Rozhovor s Liborem.....	48
7.2.3.	Dotazník pro učitele	49
7.2.4.	Projevy ve volném čase.....	50
7.2.5.	Přístup rodičů.....	51
7.2.6.	Shrnutí	52
7.3.	Sledované dítě 3, Jiří.....	54
7.3.1.	Projevy ve škole.....	54
7.3.2.	Rozhovor s Jiřím	55
7.3.3.	Dotazník pro učitele	56
7.3.4.	Projevy ve volném čase.....	57
7.3.5.	Přístup rodičů.....	58
7.3.6.	Shrnutí	59
7.4.	Sledované dítě 4, Karel	60
7.4.1.	Projevy ve škole.....	60
7.4.2.	Rozhovor z Karlem	61
7.4.3.	Dotazník pro učitele	62
7.4.4.	Projevy ve volném čase.....	63
7.4.5.	Přístup rodičů.....	63
7.4.6.	Shrnutí	64
8.	Závěr	65
9.	Použitá literatura.....	66

1. Úvod

Cílem této diplomové práce je hledání společných charakteristik chlapců označených jako „hyperaktivní“. Zpracování je realizováno vlastním pozorováním, slovními výpověďmi a videozáznamy, které jsou použity jen pro účel této práce a fotografiemi. Tématem jsou poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou. Diplomová práce je rozdělená na dvě části.

Teoretická část obsahuje historii pojmu, jak se tato porucha rozvíjela, kdy a kým byla poprvé objevena, publikována, co ADHD znamená a jaké jsou možné definice. Jestli příčiny mohou vzniknout poškozením CNS v raných vývojových obdobích, dědičně nebo jestli souvisí např. s novorozeneckou žloutenkou. Popisuje jaké jsou nejčastější charakteristické projevy dítěte, jako např. poruchy motoriky, chování, koncentrace, řeči a vnímání. Pojednává o tom, kdo určuje diagnózu a jaké se v diagnóze používají postupy. Dále je nastíněna rómská minorita, jejich fáze vzdělávání, které začínají již v přípravných třídách, popisuje pro koho jsou určeny a jaké jsou cíle přípravné třídy.

V praktické části je použita již zmíněná metoda kasuistických studií chlapců zaměřená na projevy ve škole a v rodině. Popisují jejich chování ve škole na určité podněty, tresty nebo naopak pochvaly. Projevy ve volném čase a zařazení do společnosti. Jsou zde shrnuty i rozhovory rodičů, jejich přístup a pomáhání svým dětem se školními i osobními problémy. Zaměřuje se i na věk a rodovou identifikaci sledovaných žáků i jejich rodičů.

2. ADHD

ADHD znamená attention deficit hyperactivity disorders, nebo-li porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou. ADHD je dnes nejpoužívanějším pojmem. Je to termín, který se používá k označení takového dítěte, u něhož se objevuje mnoho znaků spojené s hyperaktivitou. Vysoká míra aktivity, impulzivita a malé sebeovládání, sociální nevyzrállost, agresivní chování, nepřiměřeně silná reakce i na drobné podněty apod.

2.1. Historie

V této kapitole jsou vysvětlené pojmy spojené s ADHD, které byly dříve používané, a mnohdy se ještě používají, jako je LDE, LMD. Kdy se poprvé tyto pojmy objevily a jak se rozvíjely. Do historie také patří etiologie, výchova a převýchova mládeže s poruchami chování.

2.1.1. LDE, LMD, ADHD

LDE je zkratkou dříve užívaného pojmu lehká dětská encefalopatie. LMD označuje lehkou mozkovou dysfunkci, pojem, který byl používán přibližně od druhé poloviny šedesátých let. ADHD je zkratkou anglického názvu Attention Deficit Hyperaktivity Disorder a znamená poruchu pozornosti spojenou s hyperaktivitou. (Zelinková, 2001)

Výchovou a převýchovou mládeže s poruchami chování se zabývá etopedie. Z hlediska společenské závažnosti je možno rozdělit poruchy chování na:

- Disociální (difícilní): nejméně společensky závažné, jsou spíše dílčími a krátkodobými výstřelky v chování jedinců, často typické pro určité věkové kategorie. Pohybují se na

hranici normy a patologie. Možno k nim počítat dětský vzdor, neposlušnost, nekázeň ve škole. Těmto poruchám je společné, že nevznikají na patologickém základě, jejich výskyt je časově omezen a jsou odstranitelné běžnými pedagogickými prostředky a metodami.

- Asociální chování: projevy neodpovídají již společenské morálce, jsou závažnější než disociální, ale ještě nedosahují intenzity ničení společenských hodnot. Nositel asociálních poruch se těmito projevy vylučuje ze svého společenského prostředí, ale aktivně proti němu vystupuje. Asociálním chováním škodí především sám sobě (při alkoholismu a jiné toxikomanii, sebevraždě, aj.).
- Antisociální chování: takové projevy porušují veškeré normy společnosti, tedy i právní, při nich jsou ničeny společenské hodnoty včetně nejvyšších – života druhých. Jedinec tímto chováním poškozují společnost, přičemž tuto činnost prožívá pozitivně a má z ní prospěch.

Antisociální stupeň poruch chování je někdy označován jako delikvence, nebo kriminalita. (Edelsberger, L., a kol., 1988)

2.1.2. Historický vývoj pojmu

Poznatky vztahující se k různým projevům později označovaným jako lehké mozkové dysfunkce (LMD) se objevily již v roce 1838, kdy belgický psychiatr J. Guislain uvedl souvislosti mezi poruchami chování a mozkovými poškozením.

Němec Hoffmann popsal v roce 1845 jev, který je dnes znám pod pojmem „hyperkinetický syndrom“. Kazuistika extrémně pomalého „hypoaktivního“ chlapce byla zveřejněna v roce 1917.

Od dvacátých let vznikají studie, které zkoumají vztah mezi prokázaným poškozením mozku a poruchami chování, v padesátých letech přicházejí zkušenosti s využíváním léků při poruchách chování. Šedesátá léta byla v Anglii nazývána zlatá léta LMD. Na celém světě vznikla řada prací různého zaměření – od teoretických studií až po praktické návody. Syndrom získával různá označení (hyperkinetický syndrom, impulzivní poruchy chování, poruchy školní přizpůsobivosti). S tímto snažením byla formulována celá řada definic.

V roce 1966 byla na základě rozsáhlého materiálu zformulována pod vedením S. Clementse definice LMD: „Syndrom LMD se vztahuje na děti téměř průměrné, průměrné nebo nadprůměrné obecné inteligence s určitými poruchami učení či chování, v rozsahu od mírných po těžké, které jsou spojeny s odchylkami učení či chování, v rozsahu od mírných po těžké, které jsou spojeny odchylkami funkce centrálního nervového systému. Tyto odchylky se mohou projevat různými kombinacemi oslabení ve vnímání, tvoření pojmů, řeči, paměti a v kontrole pozornosti, popudů nebo motoriky.“ Clements též shromáždil a utřídil 99 různých příznaků LMD a vybral deset nejčastěji zaznamenaných charakteristik:

1. hyperaktivita,
2. percepčně-motorická oslabení,
3. emoční labilita,
4. nedostatky v celkové koordinaci,
5. poruchy pozornosti,
6. impulzivita,

7. poruchy paměti a myšlení,
8. specifické poruchy učení,
9. poruchy mluvené a slyšené řeči,
10. neurčité známky neurologické a nepravidelnost EEG.

V následujících letech vznikaly nové studie, které hledaly příčiny syndromu LMD a nové metody působení na tyto jedince. Od roku 1949 používal diagnózu „lehké postižení CNS“ jako první MUDr. Karel Macek v sociodiagnostickém ústavu v Praze. Pojem „lehké dětské encefalopatie“ se objevil v názvu monografie O. Kučery, která shrnovala téměř desetileté poznatky a zkušenosti z Dětské psychiatrické léčebny v Dolních Počernicích. (Zelinková, O., 2001).

Následovala léta mohutného rozvoje teorie i praxe. Objevovaly se práce lékařů, psychologů a pedagogů.

Jak uvádí Zelinková : „V roce 1963 byly v Bratislavě otevřeny tři třídy pro děti s poruchou školní přizpůsobivosti, v roce 1968 byla jedna třída otevřena v Praze.“

V roce 1991 vyšla v Psychiatrickém centru příručka obsahující screeningovou metodou zachycování dětí s LMD.

2.2. Definice

Dítě s poruchou chování je ve školní praxi často označováno jako žák neukázněný, nezvladatelný, žák se sníženou známkou chování. V odborné literatuře se užívá také názvů, dítě obtížně vychovatelné, sociálně či mravně narušené, problémové (Edeslberger, L.). Chování takového dítěte vychází od drobných, častých projevů nekázeň (neposlušnost, lež, rušení při vyučování, nedbalost v plnění povinností), závažné přestupky proti školnímu

řádu až po záškoláctví, krádeže, toxikomanie, agresivní projevy apod.

Jak uvádí, Barkley (in Zelinková, 2003): „ADHD je vývojová porucha charakteristická věku dítěte nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulzivity. Potíže jsou chronické a nelze je vysvětlit na základě neurologických, senzorických nebo motorických postižení, mentální retardace nebo závažných emočních problémů. Deficity jsou evidentní v časném dětství a jsou pravděpodobně chronické. Ačkoli se mohou zmírňovat s dozráváním CNS, přetrvávají v porovnání s jedinci běžné populace téhož věku, protože i jejich chování se vlivem dozrávání mění. Obtíže jsou často spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony. Tyto evidentně biologické deficity ovlivňují interakci dítěte s rodinou, školou a společností“.

2.3. Příčiny

Podle Žáčkové a Jucovičové: Příčiny ADHD vznikají většinou drobným, poškozením CNS v raných vývojových obdobích - v době před narozením, při porodu nebo po porodu (kdy je centrální nervová soustava, zejména u chlapců, značně zranitelná). Může se projevovat i vliv genetických odchylek (získaných dědičností) a biochemických změn. Tato drobná porucha centrální nervové soustavy způsobuje určité odlišnosti v chování a jednání dítěte. Jde tedy většinou o projevy vrozené, za které dítě nemůže, a které zpočátku nemůže samo ovlivnit.

Podle Biedermana (in Zelinková, 2003, s. 196) je u rodičů s ADHD 50% pravděpodobnost, že jejich děti budou trpět obdobnými obtížemi. I četné dlouhodobé studie dvojčat dospěly ke shodným

závěrům. Co je skutečně zděděné, není přesně známo, ale předpokládají se změny ve struktuře a fungování mozku. Horší výkony v neuropsychologických testech zaměřených na výkonnost funkcí frontálního laloku (inhibice chování) ukazují na vztah určitých partií mozku ke sníženým obtížím.

Současná vyšetření, stejně jako výzkumy v padesátých letech 20. století upozorňují na toxiny z vnějšího prostředí, a to především aditiv v potravinách a nikotinu. Asi 22% matek dětí s ADHD uvádí, že kouřilo v době těhotenství v průměru jednu krabičku cigaret, zatímco u dětí bez ADHD to bylo pouze 8% matek. Pozdější studie na zvířatech ukázaly, že chronická přítomnost nikotinu zvyšuje uvolňování dopaminu¹ v mozku a způsobuje hyperaktivitu. Další autoři zjistili, že nikotinismus matky ovlivňuje dopaminový systém vyvíjejícího se plodu a vyúsťuje v nedostatek inhibice a ADHD (Zelinková, 2003, s. 196).

Z článku <http://cs.wikipedia.org/wiki/ADHD> (24.1. 2007) se dozvíme, že příčiny ADHD nejsou přesně definovány, avšak vzhledem k praktickým zkušenostem poraden lze konstatovat, že daný syndrom může souviset s takzvanou novorozeneckou žloutenkou, čili se stavem vyšší hladiny bilirubinu² v krvi po rozpadu

---

¹ Dopamin - je chemická látka přirozeně vznikající v mozku. Dopamin funguje jako neurotransmiter, aktivuje dopaminové receptory.

² Bilirubin je žluté barvivo, které vzniká jako odpadní produkt degradace hemoglobinu. Červené krvinky mají omezenou životnost (asi 120 dní u dospělého člověka), po té jsou vychytávány ve slezině a jaterních sinusech a zničeny. Z hemoglobinu je pak odstraněno železo, které se použije k syntéze nového krevního barviva, a bílkovinná složka (globin), která se také recykluje. Zbytek hemu, porfyrinová kostra, je postupně přeměněn na bilirubin. V těle zdravého dospělého člověka denně vznikne 250-350 mg bilirubinu. Bilirubin je málo rozpustný ve vodě, tedy i v krevní plasmě. Navázaný na krevní bílkovinu albumin

krvinek. K tomu dochází i vzhledem k různosti krevní skupiny rodičů. Vysoký bilirubin může poškodit mozek, proto se novorozenci od určitých hodnot musejí ozařovat tzv. "modrým světlem" – fototerapie (UV záření obou složek), které urychluje rozklad a zpracování barviva. Dále se v ADHD může projevit mechanické porodní poškození mozkové tkáně nebo nedostatečný příjem jódu v těle matky.

2.4. Projevy

Ve vývojovém období kojence není ještě snadné hyperaktivitu rozpoznat. Děti někdy bývají neklidnější než ostatní, mají poruchy biorytmu – spánku a bdění (ve dne spí, v noci bdí), a to v mnohem větší míře než ostatní děti. Poruchy spánku a bdění přetrvávají déle. U dětí bez poruchy dochází ke srovnání výkyvů v bdění a spánku většinou několik týdnů po narození. Hyperaktivní děti mívají tyto poruchy mnohem déle, často i několik let – špatně usínají, v noci se často budí. Některé hyperaktivní děti rovněž poměrně záhy odmítají odpolední spánek, což narušuje v budoucnu adaptaci v mateřské škole. Hyperaktivní kojenci také hůře sají, bývají proto dokrmováni nebo je nutné přejít na umělou výživu. Často a zdánlivě bez příčiny pláčí. Takoví kojenci způsobují matkám již v tak raném věku mnoho obtíží – jsou neklidní, podráždění, křičí, jsou plačtiví, i když byly uspokojeny všechny jejich potřeby. Matky se cítí unavené, frustrované tím, že neuspokojí potřeby svého dítěte, nerozumí mu a nedokáží je uklidnit, a tak již od této doby může být ohrožen vztah matky a dítěte. Matkám se rovněž v tomto období dostává prvních negativních zpětných vazeb z jejich okolí – bývají partnerem nebo prarodiči osočovány, že nejsou schopné se postarat ani o tak malé

---

se dostává do jater, kde je vychytáván hepatocyty a následně vylučován do střeva žlučí, kde je dále metabolizována.

dítě. To často u matek přispívá ke vzniku pocitů vlastní neschopnosti, nekompetentnosti nebo až viny. Narušení stability psychiky matky může nakonec vyústit až v nepřijímání, odmítání dítěte nebo partnerským krizím.

Ve vývojovém období batolete bývají hyperaktivní děti zvýšeně pohyblivé, jakoby bez zábrán, mají častěji úrazy než ostatní děti. Vydrží dlouho bez spánku, ale nedokáží se déle soustředit na hru. Již v této době můžeme pozorovat zvýšenou neobratnost. Dostavují se první afektivní projevy – děti na své „neúspěchy“ a omezení, která jim z důvodu jejich vlastní bezpečnosti kladou rodiče, začínají reagovat zlostí až agresí (ničí např. hračky, ubližují jiným dětem nebo zvířatům). Neadekvátně silně reagují na menší podněty – tento jev je označován jako nízká frustrační tolerance. Negativismus a afektivní reakce můžeme sice v tomto vývojovém období pozorovat i u ostatních dětí, ale u dětí s LMD (ADHD, ADD) se projevují nezvykle silně a trvají mnohem déle. Vnímavý rodič při srovnání svého dítěte s jinými jeho vrstevníky začíná v této době stále více prociťovat, že není vše úplně v pořádku. Dochází opět ke konfliktům se sociálním okolím, dítě bývá vnímáno jako „nadměrně živé“, ale také jako „hůře zvladatelné“, a to jak rodiči a prarodiči, tak i rodiči jeho vrstevníků. Častá jsou nedorozumění nejen v rodině, ale i s cizími lidmi a dětmi, se kterými se dítě dostává do kontaktu při hře v parku, na vycházkách, při nakupování atd. (Jucovičová, 2005)

U těchto dětí také často pozorujeme opožděný vývoj řeči a i celkově opožděný psychomotorický (PMV) vývoj³. Hyperaktivní

---

³ Opožděný PMV vývoj – některé z vyšších činností a dovedností jedince se rozvíjí sice v normálním rozsahu, ale podstatně později, než tomu bývá obvykle. Mohou se opožděně vyvíjet schopnosti řeči a hybnosti popř. i určité návyky apod. V rozvoji celé osobnosti nemá pro pozdější život nepříznivé důsledky, poněvadž jde o jev přechodný. (Sovák, M., 1977)

děti např. „přeskočí“ některou z vývojových fází – nelezou, ale hned chodí, často první krůčky zaznamenáváme už okolo desátého měsíce věku.

Opožděný PMV vývoj, hyperaktivita, zvýšená afektivita a emocionalita bývají častou příčinou problémů při vstupu dítěte do předškolního zařízení. Někdy se objevují i problémy se sebeobsluhou.

Ke stabilitě rodiny a k pozitivnímu prožívání mateřské či otcovské role takováto situace samozřejmě nepřispívá, a tak se mnohdy stává, že při nástupu do základní školy jsou již rodiče natolik „vyčerpaní“ (postizení syndromem „vyhoření“, který je u rodičů těchto dětí velmi častý), že jen velmi těžko navazují kontakt a spolupráci se školou. O to více, že tyto děti z výše uvedených důvodů mívají nezdárně odklad školní docházky, o jeden i více roků. Dochází tak k častým nedorozuměním v komunikaci rodiny a školy. Při nepochopení z jedné či druhé strany dochází někdy i k několika změnám škol, což ke zdárnému vývoji dítěte nepřispívá. U dětí v předškolním a školním věku pozorujeme zejména:

- poruchy motoriky
- emoční poruchy a poruchy chování
- poruchy koncentrace pozornosti a paměti
- poruchy řeči, vnímání a myšlení.

Je jasné, že každé dítě s LMD (ADHD) nemusí trpět všemi uvedenými příznaky a poruchami. Některé děti jsou například jen neklidné, nesoustředěné, ale netrpí poruchami vnímání. Některé projevy také mohou být velmi výrazné, jiné pouze naznačené, mírné. Na druhé straně, jsou-li tyto projevy výrazné a zřejmé už v předškolním věku, často dítěti pomůžeme odložením školní docházky o jeden rok, protože dozrává centrální nervová soustava se některé

projevy poruchy mohou zmírnit. Je ale vhodné s dětmi v tomto roce intenzivně pracovat, abychom vhodně usměrnili některé projevy v chování a případně i předešli vzniku poruch učení. Bohužel, v praxi se někdy stává, že u hyperaktivních dětí, které mají odklad školní docházky vznikají obavy, že by se již ve školce nudily a tím pádem i více zlobily. Školní zralost ale v sobě zahrnuje několik oblastí – oblast fyzickou, psychickou a sociální. U dětí s LMD (ADHD) bývá zrání nerovnoměrné (často se např. v oblasti sociálního chování jeví jako vývojově mladší). Pro vstup do školy je ale třeba, aby byly všechny oblasti alespoň částečně rovnoměrně vyzrálé. Pokud je dítě zralé po stránce fyzické, ale ne psychické a sociální, bude pro nástup do školy docházet pravděpodobně k mnohem větším problémům, než kdyby mu byl vstup odložen.

Děti mající tuto poruchu, žijí neustále pod tlakem značně náročných situací (a to někdy nejen ve školním, ale i v rodinném prostředí, při hře s vrstevníky), které vznikají vlivem projevů jejich poruchy. Stále bojují o uznání a úspěch. Denně se setkávají se situacemi, které jsou pro ostatní děti normální, běžné, ale ony na ně nestačí, nezvládají je, a navíc si to velmi často uvědomují. Protože děti tyto situace nedokáží přiměřeně zvládnout, řeší je jinak, po „svém“, což ale nebývá pro jejich okolí přijatelné. Jedná se o:

a) únik – dítě se snaží před svými problémy uniknout, utéct. Častý bývá únik do nemoci (ráno před cestou do školy je bolí břicho, hlava, někdy i zvrací). Tento únik ale nemusí být vědomý. Vědomě pak ale dítě utíká ze školy nebo z domova, časté jsou pozdní příchody do školy.

b) regrese – „krok zpátky“ Dítě se začne chovat jako věkově mnohem mladší dítě, jako by se vracelo do doby, kdy ještě nároky na sebe kladené zvládalo. Tyto děti si také často vybírají mladší

kamarády. Důvodem je i fakt, že mladší kamarádi jdou k dítěti méně kritičtí, více je obdivují a dítě zažívá pocity přijímání a úspěchu.

c) popření neúspěchů nebo jejich zlehčování – nebývá opět vědomé, dítě jakoby si neúspěch neuvědomovalo, „nevidí“, že se mu něco nepovedlo. Zlehčování neúspěchů bývá již vědomé, dítě si uvědomuje prohru, ale bere ji na „lehkou váhu“, nic si z ní navenek nedělá, nebere ji vážně.

d) poutání pozornosti – neúspěšné dítě se snaží nějakým způsobem uspět. A protože buď neví, jakým způsobem by to mohlo udělat, nebo jeho silnějších, lepších stránek, kterými by se mohlo projevit, není mnoho, poutá pozornost často nevhodným způsobem – předváděním se, provokováním ostatních dětí, rodičů a učitelů.

e) útok – dítě svůj neúspěch řeší slovním napadáním (uražením), případně i fyzickým útokem (vůči předmětům, ostatním dětem, dospělým, ale třeba i vůči sobě samému). Afekt agrese je mnohdy zoufalým voláním: „Všimni si mne.“

2.4.1. Poruchy motoriky

Děti bývají velmi neklidné, nevydrží sedět na jednom místě, ve škole vybíhají, vyskakují z lavice, pobíhají po třídě. Sedí-li na židli, vrtí se, kopou nohama, houpají se na ní, stále si s něčím hrají.

Děti jsou velmi rychle a snadno unavitelné. I krátkodobé soustředění, snaha vyhovět a být v klidu je totiž stojí velké úsilí a spotřebují na ně mnoho energie. Únava se ale u některých dětí projeví ještě vyšší aktivitou, zvýšenou pohyblivostí, vzrušivostí až podrážděností, od které není daleko k afektivnímu výbuchu nebo agresi. Někdy tyto děti působí jako neunavitelné. Přesto je jejich nervová soustava přetížená, protože nedokáží zachytit signály únavy a včas si odpočinout. Některé děti mívají i obtíže s usínáním. Poruchy motoriky se projevují v hrubé a jemné motorice. Děti bývají

neobratné, nešikovné. Jejich pohyby jsou málo koordinované, nepřesné, zvláště u pohybů horních a dolních končetin. Proces automatizace pohybů je dlouhodobější. V jemné motorice je to zvláště patrné, mají problémy se zavazováním tkaniček, zapínání knoflíků a celkově v oblékání, při jídle, jedení příborem. Mají problémy i při hře s ostatními dětmi, při různých pohybových hrách. Často mívají problém s písmem, bývá hodnoceno jako pomalé, neúhledné, nečitelné. Potíže jsou patrné v rýsování a kreslení. Výtvarný projev se může specifikovat. Postava má velké oči, hřebíkovité vlasy, prsty u ruky hrabičkové, nesouhlasí počet prstů, nohy oddělené od těla různé tloušťky, někdy je vyznačen pupík.

2.4.2. Emoční poruchy a poruchy chování

Děti s LMD (ADHD,ADD) trpí často poruchami emocí (citů), bývají silně emočně labilní, pozorujeme u nich časté výkyvy nálad, rychlé přechody od pláče ke smíchu a naopak. Jejich citové reakce jsou někdy nevypočitatelné. Do určitého citového ladění upadají zdánlivě bez příčin. Někdy je naopak vznik dobré nálady závislý i na klimatických podmínkách. Objevují se také výkyvy ve výkonnosti (souvisí jak s výkyvy nálad, tak s kolísáním schopnosti koncentrace pozornosti, zvýšenou aktivitou, unavitelností).Tentýž úkol zvládnou jednou dobře, podruhé ho třeba nezvládnou vůbec. Děti s LMD (ADHD, ADD) jednají velmi impulzivně. Nedovedou domýšlet důsledky svého jednání. Chybí jim sebekontrola, sebeovládání je snižené. Jejich chování bývá hlučné, spontánní, zbrklé. Impulzivní jednání je pro ně často značně nebezpečné – bez rozmyslu vběhnou do silnice. Při rozhovoru často vykřikují. Pokyn nedoposlechnou do konce, a tak vykonají jen část toho, co zaslechly. Činí jim i obtíže soustředit se na obsah řeči druhého, zvláště když je dlouhá, monotónní, nebo nejednoznačná. S impulzivním jednáním souvisí obtíže při vykonávání činností, které vyžadují delší čas – málokdy je

dokončí. Při práci často zmatkují. V průběhu práce nebo hry jim také začne unikat cíl, postup práce, toto souvisí i s poruchou soustředění, koncentrace pozornosti. Pro děti s LMD (ADHD, ADD) je typická nízká frustrační tolerance – to znamená, že podněty, které ostatním dětem nevadí a nevyvedou je z míry, dokáží děti s hyperaktivitou dovést až k afektivnímu výbuchu. Reagují často velmi prudce i na příliš slabé podněty. Přestože jsou tyto děti velmi citlivé a reagují někdy až přecitlivěle, mívají obtíže vcítění se, vžití se do pocitů ostatních dětí.

2.4.3. Poruchy koncentrace pozornosti a paměti

Děti se dají snadno vyrušit jakýmkoliv podnětem. Nejsou odolné vůči vedlejším rušivým podnětům. Ve škole podává nerovnoměrné výkony. Na pokyny reagují opožděně, je nutné úkoly často opakovat. Děti často zapomínají nejen pokyny, ale i své věci, stále něco ztrácejí.

2.4.4. Poruchy řeči, vnímání a myšlení

Objevuje se opožděný vývoj řeči, dítě začíná mluvit později než jeho vrstevníci, řeč bývá jednodušší, obsahově chudší. Velmi časté bývají vady výslovnosti (dyslalie), kdy dítě špatně vyslovuje jednu i více hlásek (nejčastěji sykavky – s, c, z, š, č, ž, a také hlásek r, ř). Řečový projev hyperaktivních dětí bývá často chaotický. Aniž by to zpozorovaly, něco důležitého přeskočí, neodpoví, náhle změní téma řeči, vyjádří se neobratně.

Ve velké míře se objevují poruchy vnímání a to jak sluchového tak zrakového. Jde o poruchu funkce, ne orgánu. V oblasti zrakového vnímání jde např. o špatné rozlišování podobných tvarů (b-d, a-o-e, m-n...). Objevují se poruchy pravolevé orientace a orientace v prostoru – dítě nerozlišuje vůbec nebo s obtížemi pravou a levou stranu a ruku, rovněž se hůře orientuje v čase.

Také sluchově hůře rozlišuje např. podobné zvuky nebo hlásky, což se projevuje zvláště při psaní diktátu, kdy dítě sluchově nerozliší shluk souhlásek (kostka-koska, čtvrtek-čtvrtek). Někdy vážně i sluchová paměť. Mimo poruchy sluchového a zrakového vnímání působí i porucha analyticko-syntetické činnosti, která je nezbytná při čtení a psaní. Dítě nedokáže složit a rozložit slovo z písmen a hlásek. Výše uvedené poruchy mají přímou souvislost se vznikem specifických poruch učení (dyslexie, dysortografie, dysgrafie, dyskalkulie) na základě LMD (ADHD, ADD). Děti často hůře vnímají souvislosti, nemají jakoby smysl pro systém, posloupnost.

2.5. Kdo určuje diagnózu LMD (ADHD, ADD)

Určení diagnózy lehké mozkové dysfunkce (LMD, ADHD, ADD) náleží vždy odborníkům – dětským psychologům, speciálním pedagogům, nebo psychiatrům či neurologům – ve školských poradenských pracovištích (pedagogicko psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum), zdravotnických zařízeních, střediscích výchovné péče aj.. Určení této diagnózy není jednoduchá záležitost, je nutné zvážit mnoho faktorů, které na chování dítěte působí. Ne každé neklidné dítě má syndrom LMD (ADHD, ADD). Neklidné nebo až agresivní chování může být způsobeno například dlouhodobou emočně nepříznivou atmosférou v rodině (např. při rozvodech), nevhodnými způsoby výchovy (příliš náročná nebo naopak příliš povolující, nenáročná, rozmazlující výchova), přetěžováním dítěte apod.

Nezbytným předpokladem úspěšné reedukační, rehabilitační a terapeutické péče je navázání kladného citového vztahu s dítětem.

Celkové vyšetření zahrnuje pečlivé posouzení symptomů a zdravotní, psychiatrické, psychologické, studijní, osobní i rodinné

anamnézy. Takové informace se shromažďují z lékařských zpráv, z rozhovorů, které učinil někdo jiný, z klinických pozorování a vyšetření. Pokud je to nutné, lze si vyžádat odborné posudky a vyšetření od jiných zdravotníků a učitelů. Žádný jedině správný diagnostický test na ADHD neexistuje.

V současné době používají lékaři odborníci Diagnostickou kritérii DSM-IV (vytvořena Americkou psychiatrickou asociací). DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Illness-IV) definují nepozornost a hyperaktivitu jako hlavní příznak ADHD. Alespoň 6 z 9 příznaků nepozornosti a nebo alespoň 6 z 9 příznaků hyperaktivity-impulzivity trvajících nejméně 6 měsíců a jsou takového stupně, že interferují s adaptací a jsou inkonzistentní s vývojovou úrovní (příznaky by měly být těžší a nebo častější než u většiny dětí stejného věku).

Nepozornost:

1. Často nedává pozor na detaily nebo dělá bezstarostné chyby při školní práci, práci nebo při jiných aktivitách.
2. Často má potíže s udržením pozornosti při úkolech nebo hrách
3. Často se zdá, že neposlouchá, když se na něj mluví
4. Často nedovyslechne pokyny a nedokončuje školní, domácí práci nebo pracovní povinnosti (ne z důvodu opozičního chování nebo neporozumění pokynů)
5. Často má potíže s organizací práce a aktivit
6. Často se vyhýbá, nemá rád nebo dělá s odporem činnosti, které vyžadují delší mentální úsilí (školní práce, domácí úkoly)
7. Často ztrácí věci nezbytné pro úkoly a činnosti (např. hračky, školní pomůcky, tužky, knihy)

8. Často se nechá snadno rozptýlit zevními podněty
9. Často zapomíná na denní aktivity

Hyperaktivita:

1. Často si hraje s rukama, kope nohama, nebo se vrtí v židli
2. Častí vstává ze židle ve třídě nebo v situacích, kdy se od něj očekává, že zůstane sedět
3. Často pobíhá nebo na něco leze v situacích, kdy to není vhodné (u adolescentů a dospělých to může být omezeno jen na pocit neklidu)
4. Často má potíže s klidnou hrou nebo jinou volnou aktivitou
5. Často je „v neustálém pohybu“, jakoby „hnán motorem“
6. Často nadměrně povídá

Impulzivita:

7. Často vyhrkne odpověď ještě před dokončením otázky
8. Často má potíže počkat, než na něj přijde řada
9. Často přerušuje ostatní, skáče do řeči, do hry

Některé z příznaků hyperaktivity, impulzivity nebo nepozornosti, které způsobují poruchu, byly přítomny před 7 lety věku dítěte.

Některá porucha z příznaků se vyskytuje alespoň ve 2 prostředích (typicky škola a domov)

Musí být klinicky významná porucha sociální, akademické nebo profesionální funkce

Příznaky se nevyskytují pouze v průběhu pervazivní vývojové poruchy, schizofrenie nebo jiného psychotického onemocnění a nezapadají lépe do jiné mentální poruchy (porucha nálady, úzkostná porucha, disociativní porucha, porucha osobnosti).

Lékař bude chtít pečlivě zvážit problémy a symptomy, které dítě i jeho rodina prožívají. Ptá se na podstatu problémů, včetně toho, kdy byly poprvé zaznamenány. V situacích, při kterých se vyskytly, vlivů, které je zhoršují, nebo naopak zmírňují.

3. ADHD ve škole

Nesmírně důležitý je přístup k dítěti s LMD (ADHD), a to jak doma, tak i ve škole. Nezbytně nutná je i všech, kteří mají takové dítě ve své péči – rodičů, prarodičů, učitelů, vychovatelek ve školních družinách, ale i vedoucích různých zájmových kroužků na školách apod. Péče o dítě se specifickou poruchou chování je velmi náročná, někdy až vyčerpávající, nevladatelná – a to často v případě, že dítě nemá doma tolik potřebné zázemí, není vedeno v duchu výchovných zásad, je dlouhodobě frustrováno nevhodným přístupem. Rodiče by se již v předškolním věku měli snažit přijatelným způsobem usměrnit nejvíce nápadné, nežádoucí projevy v chování dítěte, aby situace ve škole byla únosnější. Někdy však rodiče a jejich dítě narážejí i přes veškerou snahu ve škole na kritiku až odsuzování a trestání za typické projevy ADHD.

Současný školský zákon se zabývá postavením dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole (kam dítě patří) – podrobněji se pak touto problematikou zabývá Vyhláška č. 73 ze dne 9.2. 2005 o vzdělání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Jedná – li se o závažné projevy, silnou formu poruchy, může být dítě na základě vyšetření odborníkem (psychologem a speciálním pedagogem ve školském poradenském zařízení, v případě potřeby i lékařem) zařazeno mezi žáky se zdravotním postižením (a to jak v mateřské, tak i základní, střední či vysoké škole). To pak opravňuje školu i k čerpání navýšených finančních prostředků určených na nákup potřebných pomůcek, ocenění náročné práce vyučujícího apod. Pro dítě je vypracován individuální vzdělávací plán (rodiče dítěte by měli školu požádat, měli by se na

něm též částečně podílet a stvrdit jej svým podpisem), v průběhu roku je možné jej měnit a přizpůsobovat aktuální situaci dítěte. Školské poradenské pracoviště (pedagogicko psychologická poradna) by mělo sledovat a dvakrát ročně vyhodnotit dodržování postupů a opatření stanovených v individuálním vzdělávacím plánu (to platí nejen pro učitele, ale i rodiče, případně i žáka samého). V případě nedodržování stanovených opatření informuje o této skutečnosti ředitele školy.

Dítě s lehčí formou ADHD, může být zařazeno mezi žáky mezi žáky se zdravotním znevýhodněním (jde zde o zdravotní oslabení – nezralost CNS aj.) I tehdy má nárok na specifický přístup, i když jeho rozsah je už menší a pro situaci dítěte dostačující.

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření takových podmínek, které jim toto vzdělávání umožní (viz školský zákon). K povaze postižení či znevýhodnění se přihlíží i při hodnocení (nejde o nadhodnocování výkonu dítěte, ale o ujištění jeho skutečných vědomostí a dovedností nezkrácených projevy poruchy- je proto třeba odlišit, zda dítě např. selhalo při písemné práci proto, že byla příliš rozsáhlá a sítě proto, že učivo neumí).

Zajištění potřebné péče dítěte s ADHD není otázka vůle či uznávání a respektování diagnózy, ale je to povinnost. Spolupráce rodičů je nezbytná (v opačném případě i sebelepší snahy ze strany školy vycházejí naprázdno a nepříznivému vývoji dítěte lze jen těžko zabránit).

Pokud je dítě vyšetřeno odborníkem a je shledáno, že podstatou jeho obtíží je ADHD, zpráva z vyšetření (která je se souhlasem rodičů poskytnuta škole) by měla obsahovat konkrétní doporučení (podle dané situace):

- Nekárat dítě za projevy, které jsou typické pro LMD (ADHD) – psychomotorický neklid, obtíže s udržením pozornosti, vykřikování apod.
- Umožnit pohybové uvolnění i v průběhu vyučování (nechat např. rozdat sešity, smazat tabuli)
- Chválit za vhodné chování (zklidnění, nevykřikování), za snahu, malé pokroky
- Na projevy typické pro LMD (ADHD) pokud možno nereagovat, postupně naučit reagovat na oční pokyn, na dotyk apod.
- Pracovat po kratších, častěji se střídajících úsecích (zásada „krátce a častěji“), rozsah pozornosti postupně zvyšovat zaujetím pro činnost, vhodnou motivací a oceněním
- Umožnit dítěti změnu pracovní polohy
- Umožnit krátký odpočinek, relaxaci
- U časově limitovaných písemných prací (při pomalejším pracovním tempu) nehodnotit jako chybu to, co dítě nestihne dokončit, upřednostňovat kvalitu před kvantitou
- Vzhledem k porušené krátkodobé sluchové paměti umožnit u diktovaných matematických příkladů zrakovou oporu (tj. zadání příkladů dát předepsané – odlišit tak chybovost způsobenou neschopností udržet v paměti zadání příkladů)
- Při ústním ověřování vytvořit vstřícnou atmosféru, nenaléhat na pohotovou odpověď, dát čas na rozmyšlení, umožnit přípravu, v případě nezdaru dát možnost opravy (i vzhledem k výkyvům ve výkonnosti)

- Pokud se vyučujícímu nepodaří zabránit negativnímu hodnocení dítěte od některých spolužáků, využívat ústního ověřování mimo kolektiv
- Snažit se o vytvoření vstřícné atmosféry ve třídě – navodit situace, ve kterých bude dítě zažívat i kladné emoce
- V zasedacím pořádku třídy najít na podněty méně rušivé místo, aby se dítě mohlo lépe soustředit
- Dohlédnout na zaznamenání domácích úkolů, pomůcek
- Tolerovat projevy LMD (ADHD) – dítě tyto projevy zatím i při dobré motivaci umí ovlivnit jen částečně a krátkodobě (nácvik sebekontroly je dlouhodobou záležitostí)
- Chválit i za drobné pozitivní prvky v chování dítěte (především sociální oblast je u dětí s LMD na vývojově nižší úrovni) – např. pomoc spolužákovi, empatie, vhodné vyšetření konfliktu, zvládnutí situace, pokusy o sebeovládání apod. (Žáčková, 2005)

4. ADHD v rodině

Výchova je hlavní prevence vzniku hyperaktivity, i když jejímu vzniku nemůžeme vždy zabránit. Dítě jehož mozek byl poškozen porodním, nebo jiným traumatem, nebo které trpí nějakou vrozenou vadou stavby mozku či jeho funkcí, může vyvinout hyperaktivní syndrom. Výchova dítěte v rodině může jenom zmírnit nebo zesílit projevy neklidu a jejich dosah v oblasti učení, vzdělávání a citového zranění. K rozvoji hyperaktivity dochází tehdy, když základní nástroje dítěte pro zvládnutí podnětů jsou oslabeny, a to jak organickými činiteli, tak narušenými ranými vztahy mezi dítětem a matkou a

později i otcem. Dítě má prožitky, které jsou pro ně příliš silné, než aby je zvládlo. Rodiče ne vždy hodnotí situaci dítěte správně. Matka by měla dítě v prvních měsících života kojit a poskytovat mu hodně tělesného – kožního kontaktu (tělo na tělo). Neměla by dítě krmit podle předem daného režimu, ale podle toho kdy se křikem ohlásí o jídlo.

První rok života by se matka neměla snažit uměle urychlovat vývoj dítěte – nebezpečí příliš velkého zahlcení podněty. Součástí výchovy hyperaktivního dítěte je jeho zapojování do zájmových pohybových aktivit. Každé dítě by mělo mít možnost v průběhu dne jít ven a vyběhat se tam s kamarády. Také zapojení v určitém sportovním kroužku je správné a vhodné. V pohybových činnostech může alespoň částečně odreagovat nahromaděné napětí a agresivní impulsy. Ale nepočítejme s tím, že dítě bude unavené a klidné. Zásadní podmínkou výchovy hyperaktivního dítěte je zvýšení pozitivního rodičovského zájmu a omezení trestání fyzického i psychického. Rodiče si málo uvědomují, že i pouhé zvýšení hlasu nebo okřiknutí je vlastně také trestem. Pozitivní výchova hyperaktivního dítěte je založena na pochopení jeho nedostatků a chválení a odměňování za jeho sebemenší klady a úspěchy. To lze jen tehdy snažili se rodiče pochopit duševní pochody a chování svého dítěte. Je velmi důležité aby do výchovy hyperaktivního dítěte byli zapojeni oba rodiče. Otec by měl být více kamarád a rádce, věnovat se mu v jeho zájmech, cvičit jeho šikovnost a chválit jej.

Podle Šebka, M.: „Nestačí, že rodič má pocit, že své dítě má rád, ale tento pocit musí být také patrný i v činech.“ Úkolem rodičů je také částečně slevit z nároků na dítě, zejména na jeho výkon ve škole i na chování ve škole i doma.

5. Romové

V kasuistické studii je pozorování zaměřeno na chlapce rómského původu označované jako „hyperaktivní“, proto se lehce zmíníme o původu, kultuře, a vzdělávání této etniky.

5.1. Dějiny

Dlouhou dobu se vycházelo z toho, že romština se vyvinula ze sanskrtu (oba jazyky patří k indické skupině indoevropských jazyků). Pomocí srovnávací lingvistiky se dnes však dospělo k názoru, že jazyk Romů pochází z jednoho severozápadního dialektu staré hindštiny. Za vlast Romů (rom = muž, manžel, romňi = žena, manželka, roma = lidé) se tedy v každém případě považuje Indie.

Důvod jejich odchodu je neznámý (mohlo jít o hladomor, války nebo nízkou pozici v kastovním zřízení). Podle legendy se jim dostalo pozvání od perského panovníka, který potřeboval hudebníky k obveselení svých poddaných. Postupně se dostali do Evropy (kolem 13. století, první zmínka v Čechách pochází ze 14. století), kde byli označováni jako Cikáni podle řeckého Athiganoi (maloasijská sekta, zabývající se věštěním) nebo Egyptané (podle Malého Egypta v Byzanci). Vydávali se za poutníky, kteří za své hříchy musí putovat po světě, a požívali tedy ochrany (na základě glejtů nejrůznějších panovníků, mezi jinými i papeže, přičemž mnohdy docházelo k jejich padělání) a pohostinnosti. Životní styl Romů však záhy začal vzbuzovat averzi a z toho důvodu byli pronásledováni (popravy, věznění a vyhnanství jen kvůli původu). Vlády Marie Terezie a Josefa II. se vyznačovaly snahami o jejich asimilaci. 20. století bylo mnohdy ve znamení rasistických zákonů (cikánské legitimace za první republiky v Československu), holocaustu, komunistických snah o asimilaci (zákaz kočování v r.

1959, snaha o rovnoměrný rozptyl po území Československa), sterilizace žen v nemocnicích bez jejich vědomí, potlačování romského jazyka (tresty za používání romštiny na základních školách) a kultury. Na konci 20. století sílí snahy o společenskou a politickou emancipaci, vznikají romské kulturní a vzdělávací spolky, politické strany, organizují se celosvětové sjezdy jako např. 1. světový romský sjezd v r. 1971 v Londýně. Současně dochází ke emigraci Romů z východní Evropy zejména do Británie, Kanady a USA. Kanada proto znovu zavedla víza pro občany České republiky. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Romov%C3%A9> – 18. 4. 2007)

Naši rómští současníci pocházejí z jiných oblastí, než jakými jsou místa jejich dnešního pobytu. Přicházeli k nám buď jako kočovní Romové z Maďarska a Rumunska, nebo jako usedlí Romové z velkých koncentrací na Slovensku, zejména z jeho východní části.

Romové mají Mezinárodní den Romů připadající na 8. duben, což je den vzniku Mezinárodní romské unie (International Romani Union - vznikla 8. dubna 1971 v Londýně). Romové slaví Mezinárodní den Romů každoročně od roku 1990, kdy byl ustanoven na 4. kongresu Mezinárodní romské unie ve Varšavě. (Nečas, C., 1997) V České republice probíhají jeho oslavy od roku 2001 a organizuje je především občanské sdružení Athinganoi.

5.2. Rozdělení Romů

Při rozhovoru s „cikánským baronem“ (ze 6. 4. 2007) se dozvíme, že se Romové dělí na pět skupiny, které se rozlišují podle stupně vzdělanosti a výchovy v rodině a místa odkud do ČR přišli:

1. čeští a moravští
2. slovenští –můžeme se řadit skupina označující rumungři (tato komunita se ČR vyskytuje ze 65-70 %)
3. maďarští

4. olašští - (vlachové)

5. Síní

„Ti co mají doma opakovaně nepořádek a špínu, ti co se nestarají o děti o jejich vzdělání, ti se pojmenovávají jako degeše (nejnižší stupeň ve společnosti)“.

5.3. Vzdělání Romů

V případě Romů nejde o národnostní školství s vyučováním v romském jazyce, ale o vytvoření takových podmínek, které by romským dětem umožnily zařadit se mezi české žáky a dosáhnout základního a středního vzdělání. Česká škola nerespektuje odlišné kulturní, sociální a především jazykové zázemí, ze kterého romské dítě do školy přichází. Nízká úroveň vzdělání romských rodičů, kteří nemohou dětem s učením pomoci jako čeští rodiče, nízká motivace k získání vzdělání a nedostatečná znalost českého jazyka jako vyučovacího jazyka – to vše jsou bariéry, které dítěti brání dobře prospívat na základní škole. Romské děti proto bývají buď přímo, či později zařazovány do zvláštních škol, které jsou určeny pro mentálně postižené děti.

Podle údajů posledního sčítání lidu z roku 1991 mělo téměř 85 procent Romů na území České republiky nedokončenou základní, popřípadě zvláštní školu. Zvláštní školy navštěvuje rovněž 85 procent romských dětí. Zvláštní škola je pro téměř všechny její žáky konečnou stanicí, ze které se cesta k dalšímu vzdělání hledá jen velice obtížně. Absolventi zvláštních škol nemohou pokračovat ve středoškolském vzdělání, učební obory s maturitou rovněž vyžadují základní vzdělání a pro absolventy zvláštních škol zbývají jen neatraktivní dvouleté učební obory pomocných pracovních sil. Většina z nich proto ani v dvouletém učebním oboru nepokračuje.

Se zařazením do zvláštní školy tedy romské děti ztrácejí perspektivu na sehnání kvalifikovaného zaměstnání, a tak se z nich stávají další nezaměstnaní romští uchazeči o práci. (Vládní Zpráva o situaci romské komunity z roku 1997 uvádí, že téměř 75 procent Romů patří mezi uchazeče o zaměstnání, v některých regionech jejich nezaměstnanost stoupá až k 90 až 95 procentům). Česká škola se zaměřuje na rozvíjení výhradně racionální stránky osobnosti a kultivuje pouze racionální myšlení. K takovému myšlení je české dítě od dětství vedeno různými hrami a hračkami. Romské dítě, které se ve škole setkává poprvé s požadavky na logické uvažování, zákonitě selhává. Proto se od roku 1993 ověřuje několik variant vzdělávání romských dětí, které jsou většinou přípravou na vzdělávání v českých školách, a tak pomáhají překonat romským dětem počáteční handicap v neznalosti jazyka a kultury. Vzděláváním romských dětí se zabývá i několik nevládních organizací.

Statistiky ukazují dosahující vzdělanost u romské komunity:

- ZvŠ + nedokončené vzdělání – 60 %
- ZŠ – 29 %
- Vyučení – 9,3 %
- Střední a vysoké školy – 1,3 %

6. Přípravné třídy

Výsledky z psychologických vyšetření školní zralosti ukazují, že handicap rómských dětí, které přicházejí do prvního ročníku ZŠ, není pouze v oblasti jazykové, ale také sociální, kulturně – společenské a pohybové. Velké procento dětí v současnosti vůbec nenavštěvuje předškolní zařízení a současná situace rómských rodin tento nedostatek ještě zhoršuje, protože všechny tyto činnosti jsou spojeny s finančními náklady. Odklad školní docházky zde situaci

neřeší, ale spíš zhoršuje. Dítě zůstává i nadále doma, v prostředí, které je pro přípravu na školní docházku velmi málo podnětné. (Šotolová, E., 2001).

6.1. *Vzdělávací program v přípravných třídách*

Přípravné třídy jsou zřizovány při základních školách, popř. při základních školách speciálních, pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a jsou určeny k jejich systematické přípravě na vstup do povinného vzdělávání. Vzdělávací program, který zde děti absolvují, má sloužit k jejich snadnějšímu začlenění do vzdělávacího procesu, aby se tím předešlo případným neúspěšným školním začátkům. Takové opatření má pro dítě podstatný význam, protože neúspěchy na počátku vzdělávací dráhy mohou nepříznivě ovlivnit další průběh vzdělávání a tím i jeho perspektivy v pracovním uplatnění i v dalším životě. Připravenost dětí na vstup do školy tradičně zajišťují mateřské školy. Děti, pro které jsou přípravné třídy zřizovány, však většinou mateřskou školu nenavštěvovaly. Pokud ano, pak většinou příliš krátkou dobu na to, aby byly na vstup do školy dostatečně připraveny a byly způsobilé jak po stránce kognitivní, tak i sociálně kulturní. Právě vhodně koncipovaný vzdělávací program má zajistit, aby každé dítě mohlo získat včas dovednosti, které mu umožní dále se vzdělávat.

Dosud provedená vstupní analýza upozornila na řadu odlišností, které bude třeba respektovat. Patří k nim např. následující specifika:

- děti, zařazované do přípravných tříd, mají v porovnání s dětmi v běžných mateřských školách specifické vzdělávací potřeby (děti bývají v rozvoji i učení opožděné, jejich adaptabilita bývá snižena, jsou

přijímány na základě doporučení školského poradenského zařízení, aj.)

- životospráva, prostorové, materiální a další podmínky v přípravných třídách při základní škole jsou zpravidla jiné, než ve škole mateřské (vybavení tříd pomůckami a hračkami je chudší, denní program zpravidla nezahrnuje pobyt venku a neumožňuje dostatek volného pohybu, bývá omezen prostor pro spontánní hru dětí)
- jiná je i organizace vzdělávání (je organizováno jako polodenní dle předpisů v rozsahu 18–22 hodin týdně, ve třídě je snížený počet dětí, je možno pracovat za pomoci asistenta pedagoga)
- ve třídě může učit pedagog s aprobací pro základní vzdělávání
- vzdělávání je přísně individualizované, probíhá značnou měrou na základě individuálních vzdělávacích plánů
- vzdělávání má intervenční, popř. korektivní charakter (jde o vyrovnání nedostatků v rozvoji a učení dítěte)
- zpravidla je zapotřebí zajistit speciálně pedagogickou péči
- vzdělávací program trvá jeden školní rok
- co se týče hodnocení, na závěr školního roku pedagog vypracovává zprávu o průběhu předškolní přípravy v daném roce (včetně doporučení pro vzdělávání dítěte v dalším období), která je součástí dokumentace školy. (www.vuppraha.cz/clanek/264 - 18. 4. 2007)

6.2. Cíl přípravné třídy

- Sebeobsluha:

Zvládnutí osobní hygieny, samostatné oblékání a obouvání, samostatně jíst a používat nůž a vidličku, udržování pořádku a čistoty kolem sebe.

- Sociální dovednosti:

Naučit se jednat s ostatními, znát a používat jména spolužáků a dospělých, navazovat a udržovat přátelství, dokázat požádat o pomoc dospělé a kamarády, přijímat zodpovědnost za své činy, dokázat se orientovat na známých místech i bez dozoru, uznávat autoritu dospělého, projevovat k němu pozitivní vztah, zachovávat běžná pravidla společenského chování (zdravení, poděkování, omluva), naučit se pracovat se skupinou vybranou a libovolnou, dokázat se soustředit a nevyrušovat.

- Hrubá motorika:

Dobře chodit po schodech, při chůzi nevrážet do ostatních, běhat, skákat, skákat přes švihadlo, umět zaujmout různé pozice, udržovat rovnováhu, kontrolovat své tělo, zúčastňovat se různých pohybových her, pohybovat se v prostoru podle daných pokynů, udržovat rytmus.

- Jemná motorika:

Umět si hrát s drobnými předměty, stavět ze stavebnice, napodobovat psaní, napsat své jméno (tiskací), správný úchop tužky, zvládnutí základních linií (kruhy, čáry, vlnovky...)

- Oblast jazyka a komunikace:

Dokázat poslouchat a klást jednoduché otázky, naslouchat celému příběhu během vyprávění, vypravovat o svých zkušenostech a událostech v logické návaznosti, dovede reagovat na pokyny, aktivně se zapojovat do společné konverzace, schopnost komunikovat v různých prostředí a být pochopeno, umět zacházet s knihou, aktivně používat základní slovní zásobu, chápat obsah čteného, umět

reprodukovat, memorovat daný text, umět pojmenovat předměty denního použití, umět vyprávět pohádku, dramatizovat ji.

- Oblast matematických, časových a prostorových představ:

Vnímat poznávat časové vztahy (začátek, prostředek, konec, první, včera, dnes, zítra, dny v týdnu, roční období...), kvantitativní vztahy (hodně, málo, stejně, plný prázdný...), prostorové vztahy (nahore, dole, vpravo, vlevo, řazení předmětů dle daných kritérií...), znát geometrické tvary, umět počítat předměty v daném souboru, tvořit konkrétní soubory s daným počtem prvků, používat číselné řady 1–5 pro počítání předmětů.

- Hudební projev:

Zapívat písničku s důrazem na správnou melodii a rytmus, zpívat ve skupině podle pokynů, vytleskávat daný rytmus a umět ho vyjádřit různými pohyby, doprovodit zpívanou píseň jednoduchým hudebním nástrojem, umět naslouchat úryvku hudební skladby, vyjádřit pocity a dojmy, umět zatančit jednoduché tanečky.

- Výtvarný projev:

Poznávat barvy, ovládat a používat základní techniky výtvarného projevu, umět vybarvit obrázek, naučit se obkreslovat, vystříhnout základní obrazce, modelovat i malovat podle předlohy i vlastní představy, na obrázcích jsou rozpoznatelné lidé či předměty. Na konci přípravné třídy by měly být děti schopny soustředění asi na 20 minut. (www.fzsbarr.cz/view.php?cisloclanku=2006120004)

7. Kazuistická studie

V této práci byli sledováni chlapci, kteří byli doporučeni mnoha učiteli jako ukázkové příklady žáků s řadou potíží jak výchovných, tak sociálních. Z pochopitelných důvodů se v kazuistice neuvádí celá jména, vystačíme si jen s křestními jmény. Pozorování se uskutečnilo od listopadu 2005 do května 2006 – Daniel, v roce 2006/2007 bylo sledování zaměřeno na další tři chlapce rómského původu, kteří jsou popisováni učiteli jako problémové, hyperaktivní - Libor, Jiří, Karel. Pozorování těchto tří chlapců probíhalo od října 2006 do dubna 2007. Nejdříve se pozorování uskutečnilo jeden den v týdnu, od rána do konce vyučovacího dne, některé dny i odpoledne v družinách. Od rodičů z celé třídy byly získány podpisy k souhlasu výzkumné činnosti ve třetí třídě, kam chlapci chodí.

Libor, Jiří a Karel chodí do stejné třídy. Na začátku pozorování byla jejich třídní učitelka dlouhodobě nemocná, a proto byla jedinečná příležitost sledovat chování žáků ve třídě, jak se přizpůsobují novým suplujícím učitelům.

7.1. Sledované dítě 1, Daniel

Daniel (9; 9)

Pochází z rómské rodiny. Při prvním setkání se Daniel projevoval klidně a komunikace s ním byla bezprostřední. Jeho slovní zásoba je na dobré úrovni. O přestávkách si iniciativně povídal o tom, co rád dělá, např. jak hraje na flétnu, hned předvedl novou písničku, kterou v současné době nacvičoval. Při hodině pozoroval nově přichozí a při vyvolání paní učitelkou se velmi snažil.

7.1.1. Projevy ve škole

V roce 2005/2006 – Daniel emočně působí jako sebejistě a impulsivní dítě. Z vlastního popudu navazuje kontakty s dětmi i dospělými a ve většině případů používá gestikulaci. Prosazuje se velmi intenzivním způsobem, v případě konfliktu s kamarády reaguje převážně rvačkou. Když je kritizován, nereaguje na apely vůči jeho osobě. Je si sebou velice jistý, dává to najevo nejen o přestávkách, kdy hraje na flétnu, zpívá, tancuje, ale i když se předvádí před ostatními spolužáky. Daniel je velmi rád chválen, ale vzápětí ztrácí soustředění na další úkoly. Při samostatné práci o hodině je nejrychlejší,

ale v zadaných úkolech se objevují často drobné chyby. Chce být neustále vyvoláván, pokud však se mu učitelka deset minut nevěnuje, reaguje impulzivním chováním. Vykřikuje, vrtí se na židli, chodí po třídě a nakonec už ani nevnímá, co se dále o hodině probírá. Daniel je nejlepším čtenářem třídy. Čte správně, plynule a s porozuměním. Pokud není vyvolán ke čtení, svou pozornost zaměřuje na předměty na lavici, se kterými si hraje. Danielova připravenost na hodinu není uspokojující, stále něco zapomíná. Knihy, které má zapůjčené ze školy, jsou ve velmi špatném stavu, polité, otrhané listy a bez obalu. Při náročných úkolech se snaží být první, a proto se postrkuje s ostatními. Bere jim práci z ruky a mnohdy dělá úkol za ostatní např. při práci s kartami, při pomoci spolužákům. Při výtvarných výchovách potřebuje u konce své práce povzbuzovat, protože chce být s prací hned hotový a nenapadá ho nic, co by mohl ještě vylepšit. Při vybarvování nedodrží linii a stále přetahuje přes okraj. (Obrázek 1) Učitelka ho musí vést a pobízet jakým způsobem je možné úkol dokončit. Na konci hodiny má poté radost, že se mu práce povedla.

Obrázek 1 výtvarná výchova - příroda

V matematice nepotřebuje mnoho času na rozmyšlenou, pracuje rychle a impulzivně. Příklady si po sobě nezkontroluje. Pokud pro něj učitelka nemá připravenou práci navíc, má možnost jít na koberec a hrát si. V hodinách je ochotný spolupracovat s paní učitelkou.

Do školy někdy přijde pozdě. Pokaždé něco zapomene např. přezůvky, bundu apod. Jeho vybava v penále je „okousaná“ a neúplná. O přestávce se snaží maximálně využít čas. Běhá po chodbě, pere se s ostatními chlapci ze třídy, tancuje s děvčaty, zpívá s magnetofonem před spolužačkami a ke konci přestávky je uřízený a potřebuje spoustu času aby zaměřil svou pozornost na vyučování. Při tempu, které mu vyhovuje, je velmi pohotový a spolupracuje.

Ve třídě je deset dětí. Lavice jsou seřazeny do dvou řad přisunutých k sobě. Daniel sedí v první lavici, nejbližší u stolu paní učitelky. Často vykřikuje, když není tázán. Při pokárání udělá

úšklebek na paní učitelku. Poté se tváří jakoby nic neudělal. S většinou dětí ze třídy kamarádí.

Před nástupem do školy navštěvoval zhruba jeden rok (2002) přípravný ročník pro děti ze znevýhodněného sociokulturního prostředí.

Dne 2. 9. 2003 začal navštěvovat ZŠ. Na začátku školního roku byl do školy Daniel doprovázen otcem, který v anamnéze svého syna uvedl jeho denní pomočování. Třídní učitelka Daniela hodnotí jako úsměvného, dobře naladěného, bez depresivních či úzkostných projevů.

Ze zprávy odborného vyšetření zjistíme (2003), že jeho stav předškolních vědomostí je zjevně podprůměrný. Danielova řeč je dobře vyvinutá, nepatlavá, artikulovaná, bez agramatizmů a plynulá. V zrakovém a sluchovém vnímání přetrvává oslabenost (sklon k záměnám podobnosti, zrcadlové obrazce), znělé – neznělé hlásky, měkké – tvrdé slabiky, délky, pořadí hlásek ve slově). Koordinace oko-ruka nejistá, opožděná, (při obkreslování dle předlohy zjevné potíže). Nápadný pokles pracovního tempa – dítě dobře a rychle začíná, pak je nárůst chybovosti, ulpívavost až selhání, zvýšená unavitelnost.

Zpráva z odborného vyšetření v závěru konstatuje (2003): jedná se o chlapce s aktuálním výkonem ve zkoušce rozumových schopností celkově v pásmu podprůměru. Speciální zkoušky poukázaly na nezralé a oslabené sluchové vnímání, zrakové rozlišování je v normě. Kvalita předškolních vědomostí je pravděpodobně nedostačujících pro kvalitní zvládnutí základní školy. Přetrvávají jistá percepčně–motorická oslabení. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem a vzhledem k vážnému zájmu rodičů, jakož

i k předpokládané nižší úrovni domácí přípravy, doporučujeme vyhovět žádosti rodičů o zařazení do speciální školy.

7.1.2. Dotazník pro učitele

Danielova třídní učitelka je velmi kreativní, stále pro žáky vymýšlí zajímavé úkoly, má o ně zájem a její hodiny jsou obohacené vždy novou hrou. K dětem má individuální přístup, proto jsem ji požádala o vyplnění dotazníku pro lepší orientaci v názorech na Daniela.

Nepozornost		
1. Často nedává pozor na details nebo dělá bezstarostné chyby při školní práci nebo při jiných aktivitách	ANO	NE
2. Často má potíže s udržením pozornosti při úkolech nebo hrách	ANO	NE
3. Často se zdá, že neposlouchá, když se na něj/ní mluví	ANO	NE
4. Často nedovyslechne pokyny a nedokončuje školní práci nebo pracovní povinnosti	ANO	NE
5. Často má potíže s organizací práce a aktivit	ANO	NE
6. Často se vyhýbá, nemá rád(a) nebo dělá s odporem činnosti, které vyžadují delší mentální úsilí (školní práce, domácí úkoly)	ANO	NE
7. Často ztrácí věci nezbytné pro úkoly a činnosti (např. hračky, školní pomůcky, tužky, knihy, nástroje)	ANO	NE
8. Často se nechá snadno rozptýlit zevními podněty	ANO	NE
9. Často zapomíná na denní aktivity	ANO	NE
Hyperaktivita		
1. Často si hraje s rukama nebo kope nohama nebo se vrtí v židli	ANO	NE
2. Často vstává ze židle ve třídě nebo v situacích, kdy se o něj/ní očekává, že zůstane sedět	ANO	NE
3. Často pobíhá nebo na něco leze v situacích, kdy to není vhodné	ANO	NE
4. Často má potíže s klidnou hrou nebo jinou volnou aktivitou	ANO	NE
5. Často je „v neustálém pohybu“, jakoby „hnán motorem“	ANO	NE
6. Často nadměrně povídá	ANO	NE
Impulzivita		
7. Často vyhrkne odpověď ještě před dokončením otázky	ANO	NE
8. Často má potíže počkat, než na něho/ní přijde řada	ANO	NE
9. Často přerušuje ostatní, skáče do řeči, do hry	ANO	NE
Další otázky		
Chová se někdy vzdorně, neposlušně či nepřátelsky ?	ANO	NE
Často zlobí, schválně otravuje druhé ?	ANO	NE

Bývá zlomyslný nebo mstivý ?	ANO	NE
Krade, záměrně ničí majetek, začíná rvačky nebo se jich účastní, je krutý na jiné děti nebo na zvířata ?	ANO	NE
Dělá si starosti o věci, lidi, situace ? Bývá v některých situacích obzvláště úzkostný ?	ANO	NE
Má z něčeho nezvyklý nebo častý strach ?	ANO	NE
Bývá smutný ? Preferuje izolované aktivity ?	ANO	NE
Pokles zájmu a aktivity v poslední době ?	ANO	NE
Bývá neklidný ?	ANO	NE
Jak by jste hodnotil jeho sebedůvěru ?	dobrá	
Jak se mu daří ve škole ? V jakých předmětech je dobrý, které mu naopak nejdou ?	ve všech předmětech	

Tabulka 1 Dotazník pro učitele - barevné vyznačení / zvolená odpověď

7.1.3. Projevy ve volném čase

Při školních akcích vyniká ve hře na flétnu, vede celou skupinu. Mezi kamarády je dominantní. Celá odpoledne si hraje s kamarády kolem domu, procházejí se kolem blízké řeky. Domů poté přichází kolem páté hodiny, kdy pomáhá mamince se sestrami. Nakupuje, uklízí byt a pomáhá při praní prádla. Před večeří kolem šesté hodiny se připravuje do školy, ovšem rodiče mu úkoly nekontrolují. Po večeři sleduje televizní pořady, nebo jde ještě ven. Kolem deváté hodiny chodí spát. Ráno vstává v sedm hodin. K snídani má obvykle čaj, šťávu a někdy pečivo, proto bývá ve škole často hladový. Nikdo Daniela do školy nevyprovází, schází se s kamarády před školou a domů chodí také sám.

7.1.4. Přístup rodičů

Od Danielovi třídní učitelky bylo zjištěno, že rodiče se školou nespolupracují, nezúčastňují se třídních schůzek a na vyzvání také nereagují. Daniel by byl schopný zvládat standardní ZŠ, ale patří mezi sociálně slabší rodiny a jeho rodiče se mu nevěnují v takovém rozsahu, aby jeho další vědomosti a schopnosti byly rozvíjeny.

Maminka tvrdí: „Není zapotřebí chodit na rodičovské schůzky, když Danielovi škola jde“.

Pochází z úplné rodiny. Daniel je chtěné dítě. Porod probíhal bez komplikací. Matka není kuřačka. V rodině se nikdy nevyskytly žádné závažné nemoci. Jeho matka měla Daniela, jako první dítě, v sedmnácti letech. Má ještě dvě mladší sestry. Jeho vzorem je otec, který je nadaným hudebníkem. S Danielem si často povídá a učí ho hrát na elektronické klávesy.

Rodina bydlí v bytě o dvou pokojích, malé kuchyňce oddělené příčkou s obývacím pokojem. Daniel má postel v kuchyni, kde je kuchyňská linka, rohová sedací souprava, obdélníkový stůl, dvě křesla a lednička. Ostatní spí v obývacím pokoji, kde jsou kamna, skříně s oblečením, rozkládací pohovka, na které spí jeho dvě malé sestry, dvě postele pro rodiče, konferenční stůl, televizor a klávesy. Toalety mají společné na patře s dalšími dvěma byty. Byt vypadá velmi čistě, na zdech visí obrázky. S ostatními nájemníky nevychází dobře. V rozhovoru komentují vztahy s ostatními nájemníky: *“včera jsem uklízel před domem, ale dnes už to není poznat. Hned je tam nepořádek. Nelze sedět ani venku, sousedům hraje stále nahlas hudba a nemůžeme se s nimi nijak domluvit. Na toaletách nemůžeme nechávat ani toaletní papír, aby nám ho někdo neukradl“.* *„V domě v kterém jsme dříve bydleli se měl zbourat, a tak nás přestěhovali na okraj města a slíbili, že nám za pár měsíců najdou jiný byt. V tomto bytě nebylo nic, ani kuchyňská linka. Pro vodu chodíme na chodbu, město nám nedovolí nainstalovat ani bojler na teplou vodu. Bydlíme tu již pět let a nebaví nás to tu. Nejsme zde spokojeni. Chceme bydlet v nějaké jiné části města a hlavně větší byt, kde by mohl Daniel najít lepší využití volného času, různé kroužky, sporty a vlastní pokoj, kde by měl své soukromí.“*

Rodiče by se chtěli přestěhovat, ale město momentálně nemá žádný vhodný byt k pronajmutí. „*Pracuji a mám stálý měsíční příjem, kdy bych bez problému zvládl nájem v městském panelákovém bytě.*“ K chování Daniela se vyjádřili: „*nevíme jak na něj, nevydrží dlouho u žádné činnosti, neposlouchá, koupil jsem mu klávesy, na které hraje jen když přijde návštěva a může se předvádět. Ale já mu vždycky říkám, nepředváděj se když na ně neumíš hrát. Když mu zahraju nějakou melodii, tak ji zopakuje, ale pak už se dál učit ode mně nechce.*“

Na otázku proč nechtěli, aby Daniel chodil na standardní ZŠ, odpověděli, že maminka také chodila do speciální školy a tvrdí: „*Byla jsem moc mladá, nikdo mi neporadil a paní učitelka na ZŠ Danielovi šanci nedávala.*“

V roce 2007 – Daniel přestal hrát na flétnu, ve škole se velmi zhoršil. Chodí za školu a jeho chování je velmi vzdorovité.

7.1.5. Shrnutí

Daniel je velmi snaživý chlapec. Domnívám se ale, že jeho impulzivní chování, by mohlo být spjaté s hyperaktivitou. Velký problém je hlavně z důvodu jeho nulového zaměření na koníčky ve volném čase. Ve škole se nudí, a proto pak chodí po třídě, vykřikuje a hraje si s věcmi v době kdy nemá. Rodiče zastávají velmi volnou výchovu a jsou málo informovaní o možných vzdělávacích prostředcích. Intenzivní práce s Danielem by vedla ke zmírnění impulzivního chování. Po dobu pozorování se Danielovo chování zlepšilo. Ze začátku zkoušel, kam až bude jeho chování tolerováno. Byla stanovena pravidla a připravena pro něj práce na tabuli navíc. Rozdával sešity, předzpíval nové písničky před celou třídou, spolu s vždy jinou spolužačkou. Naučil se při hodině zvednout ruku, když chce něco sdělit. O přestávkách počkal až se domluví a pak teprve sdělil, co měl na srdci. Velmi pomáhalo, když byl pohlazen. Sám mě

pak přišel obejmout. Ve volném čase jsme chodili na procházku a povídali si o tom, co jsme viděli. Jeho matka se velmi snažila a zajímalo jí, jak si s Danielem komunikují. Vztah Daniela a otce se také velmi změnil. Postupně se naučili spolu komunikovat, jak při práci s domácími úkoly, tak při hře na klávesy.

7.2. Sledované dítě 2, Libor

Libor (9;4)

Na první pohled velmi výřečný chlapec, který se snaží sdělit v krátkém čase co nejvíce informací, ale má velmi malou slovní zásobu. Na složitější otázky neví jak odpovědět, přemýšlí a nakonec neodpoví věcně. Libor zaujme tím, že patří mezi nejstarší žáky ve třídě, ale zároveň je také nejmenší z celé třídy.

7.2.1. Projevy ve škole

V roce 2006 - Libor je somaticky drobnější chlapec. Emočně působí velmi sebejistě. Před začátkem vyučovacího dne chodí do školy se svým bratrem mezi prvními. Ve třídě je k dispozici počítač, na kterém si děti mohou hrát počítačové hry, proto je pokaždé ve stejnou dobu na jednom a tom samém místě, u počítače. V době nepřítomnosti třídní učitelky Libor v hodinách nedával pozor, hrál si s předměty v lavici. Často se hlásil, jestli by mohl na toaletu, jako výmluvu k procházení se po chodbách školy a tím propásl část výuky. Když učitelé „prokoukli lest“, kterou skrývá za nutností jít na toaletu, jeho chování v hodině se projevovalo vykřikováním, chozením po třídě bez dovolení učitele, kopáním nohama pod lavicí a celkovým neklidem.

Z vlastní iniciativy navazuje kontakty s ostatními dětmi, ale i s dospělými. Akceptuje opačné názory. Na konflikty reaguje diskusí, hádá se i za cenu, že nemá pravdu. Na kritiku nijak zvlášť nereaguje. Na sebe samého reaguje jako malý článek v celé skupině

kamarádů. Snaží se být lepší, chce aby ho ostatní obdivovali. Při hodnocení sebe samého, nenajde správná slova, mluví zbrkle. Svůj výkon ohodnotí přiměřeně. Pokud se mu podaří úspěšně dokončit úlohu, má velkou radost, ale okamžitě se jeho soustředění rozptýlí. Při vyučování se často hlásí, zvláště když je úkol formou hry. Rád soutěží s ostatními spolužáky, ale když nevyhraje, po zbytek hodiny, je rozptýlený, zívá, kope nohama pod stolem, hraje si s perem a ohlíží se dozadu na ostatní spolužáky. Pracovní pomůcky má víceméně připravené. Při náročných úkolech si podkládá hlavu rukou a přestává pracovat. Paní učitelka mu musí postup několikrát vysvětlit, i přesto udělá opakovaně chybu. Potřebuje hodně pobízet a motivovat. Při práci se nedokáže soustředit, protože si všímá rušivých momentů. Liborovo pracovní tempo je velmi pomalé. Zpracovaný úkol si po sobě neopravuje a na upozorněné chyby ve slově nereaguje. Občas působí dojmem, že neslyší. Při práci je nesamostatný, potřebuje neustálé vedení. Zadávané úkoly se snaží plnit s pomocí, práci neodmítá, avšak rychle o ní ztrácí zájem. Rád zpívá společně se spolužáky. Jeho vyjadřování je velmi jednoduché, slovní zásobu má chudou, neodpovídá jeho věku. Často provokuje spolužáky „pošťuchováním“, rozptylováním a naváděním ke špatnostem.

Ve škole Libora nejvíce baví výtvarná výchova, práce s plastelínou, malování. (Obrázek 2) Jeho výtvarný projev je však nevyzrálý, při vymalovávání přetahuje a plocha pozadí není celistvá. Viditelný je i nepoměr těla, jedna noha silnější než druhá, počet prstů není stejný a správný. Na výkresu nejsou domalované všechny postavy, chybí oči, počet prstů nebo vlasy.

Obrázek 2 výtvarná výchova - sportovec

V matematice se u něho objevují problémy, zejména pak při doplňování čísla do číselné řady 14__16, doplnil číslo 51, při doplňování co je před a za __ 18 __, doplnil 16 – 18 – 19. Často počítá na prstech i příklady nepřesahující přes desítku.

V hodině českého jazyka se neustále vrtí na židli, nebo polehává na lavici, když čte někdo jiný. Při čtení spěchá a dělá chyby, objevuje se dvojitě čtení⁴, čtenému textu pak nerozumí. Na nečekané vyvolání neví, kde se čte. Někdy působí dojmem, že neslyší. Sedí v první lavici u dveří. Koncentrace jeho pozornosti je krátkodobá, snadno se unaví.

V odpoledních hodinách vyučování je Libor velmi hlučný, vykřikuje a odmítá pracovní pokyny paní učitelky.

V roce 2003 byl pedagogicko-psychologickou poradnou doporučen odklad školní docházky a navštěvování předškolního zařízení, nejlépe do přípravného ročníku pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Ze zprávy z odborného vyšetření (2004)

---

⁴ Dvojitě čtení – žák čte po slabikách nebo hláskách pro sebe a poté čtené zopakuje znovu nahlas.

zjistíme, že úroveň rozumových schopností neverbálního charakteru spadá do pásma mírného podprůměru, výkony ve verbální složce se pohybují v pásmu defektu (dítě nemá ani základní znalosti o okolním světě, které jsou běžné i pro mladší věk). Řeč je výslovnostně nedbalá, patlavá, artikulačně neobratná. Vyjadřování je jednoduché, slovní zásoba chudá. Rozumové schopnosti neverbálního charakteru se pohybují v pásmu mírného podprůměru, výkony ve verbální části jsou defektní.

Výrazně opožděná je grafomotorika a vizuomotorická koordinace. Řeč je dyslalická, obsahově chudá a byla zjištěna i percepční oslabení.

7.2.2. Rozhovor s Liborem

„Do školy vstávám v sedm hodin. Ráno nesnídám, jen se napiju šťávy nebo limonády“. Na otázku v kolik odchází do školy, nevěděl. Do školy odchází se svým bratrem, který chodí do vyššího ročníku. Ve škole Libora nejvíce baví malování, práce s plastelínou, zpívání, matematika, *„protože se píšou čísla“* a čtení. Ve škole nemá rád za předmět čtení, obrázky na čtení. Na složitější věty, neodpověděl. Po skončení školního dne, jde do družiny, kde je do dvou hodin, poté si pro něj chodí matka. Ve škole obědy nemá a když přijdou domů *„trvá ještě dlouho než je oběd“*. Odpoledne si připraví úkoly do školy, oblékne tepláky a jde se svým starším bratrem ven, například do parku nebo k tetě. U tety: *„sedím, koukám se na televizi a hraju ší“*. Ostatní sourozenci jsou doma. Na večeři přijde v pět hodin. Do školy se připravuje sám v šest hodin. Poté úkoly zkontroluje otec. (Jejich otec, ale není s nimi doma, je ve výkonu trestu) *„Už jsem velký, tak mě kontroluje táta, mamka vždycky uklízí“*. Libor se myje převážně jen ráno, když jde do školy, o víkendu se večer nemyje. *„Nestíhám se večer umýt“*. Před spaním

se dívá na večerníček, usíná kolem osmé hodiny. „Spím *tam, kde se koukám na televizi*“. „*V jedné místnosti spím já a bráchové* (má čtyři bratry), *v kuchyni spí maminka, babička, malá* (pojmenování pro sestru Silvii) *a Marek*.“ Když byl dotázán, kde spí otec, odpověděl, že chodí v noci do práce. Matka nechtěla, aby děti věděli, že je jejich otec ve vězení. Libor o tom nedokáže mluvit a vymýšlí si, jak mu otec pomáhá s úkoly do školy. Matka dětem řekla, že musel jet pracovat hodně daleko, a proto nemůže jezdit domů. O Vánocích je navštívil.

7.2.3. Dotazník pro učitele

Paní učitelka přišla do školy až začátkem února, kdy měla velké problémy s uklidněním a se zapojením žáků do vyučovacího procesu. Na dotazník odpověděla velmi ochotně, některé otázky doplnila i slovní výpovědí.

Nepozornost		
1. Často nedává pozor na detaily nebo dělá bezstarostné chyby při školní práci nebo při jiných aktivitách	ANO	NE
2. Často má potíže s udržením pozornosti při úkolech nebo hrách	ANO	NE
3. Často se zdá, že neposlouchá, když se na něj/ní mluví	ANO	NE
4. Často nedovyslechne pokyny a nedokončuje školní práci nebo pracovní povinnosti	ANO	NE
5. Často má potíže s organizací práce a aktivit	ANO	NE
6. Často se vyhýbá, nemá rád(a) nebo dělá s odporem činnosti, které vyžadují delší mentální úsilí (školní práce, domácí úkoly)	ANO	NE
7. Často ztrácí věci nezbytné pro úkoly a činnosti (např. hračky, školní pomůcky, tužky, knihy, nástroje)	ANO	NE
8. Často se nechá snadno rozptýlit zevními podněty	ANO	NE
9. Často zapomíná na denní aktivity	ANO	NE
Hyperaktivita		
1. Často si hraje s rukama nebo kope nohama nebo se vrtí v židli	ANO	NE
2. Často vstává ze židle ve třídě nebo v situacích, kdy se od něj očekává, že zůstane sedět	ANO	NE
3. Často pobíhá nebo na něco leze v situacích, kdy to není vhodné	ANO	NE

4. Často má potíže s klidnou hrou nebo jinou volnou aktivitou	ANO	NE
5. Často je „v neustálém pohybu“, jakoby „hnán motorem“	ANO	NE
6. Často nadměrně povídá	ANO	NE
Impulzivita		
7. Často vyhrkne odpověď ještě před dokončením otázky	ANO	NE
8. Často má potíže počkat, než na něho/ní přijde řada	ANO	NE
9. Často přerušuje ostatní, skáče do řeči, do hry	ANO	NE
Další otázky		
Chová se někdy vzdorně, neposlušně či nepřátelsky ?	ANO	NE
Často zlobí, schválně otravuje druhé ?	ANO	NE
Bývá zlomyslný nebo mstivý ?	ANO	NE
Krade, záměrně ničí majetek, začíná rvačky nebo se jich účastní, je krutý na jiné děti nebo na zvířata ?	ANO	NE
Dělá si starosti o věci, lidi, situace ? Bývá v některých situacích obzvláště úzkostný ?	ANO	NE
Má z něčeho nezvyklý nebo častý strach ?	ANO	NE
Bývá smutný ? Preferuje izolované aktivity ?	ANO	NE
Pokles zájmu a aktivity v poslední době ?	ANO	NE
Bývá neklidný ?	ANO	NE
Jak by jste hodnotil jeho sebedůvěru ?	dobrá	
Jak se mu daří ve škole ? V jakých předmětech je dobrý, které mu naopak nejdu?	velmi snaživý	

Tabulka 2 dotazník pro učitele - barevné vyznačení / zvolená odpověď

Paní učitelka o Liborovi vypovídá: „*Libor je velmi snaživý, jediné s čím máme problémy jsou jeho pomůcky. Často ztrácí psací potřeby a špatně si zapisuje domácí úkoly.*“

7.2.4. Projevy ve volném čase

Libor od pondělí do čtvrtka chodí na obědy do školní jídelny a po škole do družiny, kde bývá do dvou hodin. Když přijde domů, splní si úkoly, co má do školy a poté si celé odpoledne hraje se sourozenci doma nebo ve městě, než je večeře. Nenavštěvuje žádný kroužek, ani se nevěnuje žádnému sportu. Když jde ven na náměstí, tak většinou s matkou, tetou a nebo celou rodinou. Sednou si na

lavičku před dům a děti si kolem nich hrají. Výchovné prostředky jsou většinou křik a pohlavek, což zapříčiňuje Liborovo následné impulzivní chování a to se stupňuje do chvíle, než se všichni zvednou a jdou domů. Kolem šesté hodiny mají večeři a chystají se jít spát.

7.2.5. Přístup rodičů

Libor má pět sourozenců. Je druhý nejstarší. Matce bylo 21 let, když se Libor narodil. V těhotenství kouřila. Dítě je chtěné a z úplné rodiny. Bydlí v domě společně na patře se dvěma rodinami, v bytě o dvou pokojích, chodbou, koupelnou a uzavřeným balkónem. Dům je v centru města. Se sousedy vyházejí bez komplikací, jak uvedla matka. Libor nemá vlastní postel, spí na rozkládací pohovce společně s bratrem v obývacím pokoji, kde mají televizi. V této místnosti spí také ostatní sourozenci na jiné rozkládací pohovce. Rodiče spí v kuchyni s nejmladší dcerou na rozkládací sedací soupravě. Jediný stůl mají v kuchyni, kde si Libor píše úkoly. Matka se s Liborem neučí, ani nekontroluje úkoly, pouze podepisuje. Poslední půlrok jí s výchovou pomáhala babička, která u nich i bydlela. Otec byl v době pozorování ve výkonu trestu. Nyní je otec již doma a babička se odstěhovala zpět do svého domu. Když není otec odpoledne doma, děti se hned ptají kde je. Matka nechává dětem maximální volnost, tím je myšleno i chování a hygienické návyky. S dětmi se matka neučí a tvrdí: „*Nikdy jsem to nedělala, nevím proč, učí se dobře, není potřeba kontrolovat úkoly, jen je podepíšu*“. Matka o Liborovi mluví jako o velmi živém dítěti. Při domácích přípravách úkolů dělá zbrklé chyby. Neudrží u nich pozornost, musí zakřičet, aby vydržel u své činnosti. Nedokáže si zorganizovat práci. Vyhýbá se přípravě do školy, nebaví ho to.

Má problémy počkat než na něj přijde řada. Přerušuje ostatní v řeči. „*Od paní učitelky slýchávám kladné hodnocení, ale doma je jak na trní. Libor z vlastních chyb viní převážně sourozence.*“

Když přijde otec domů, matka jde do kuchyně a tam tráví zbytek dne nebo sedí s otcem na sedací soupravě a koukají se na televizor.

7.2.6. Shrnutí

Libor je velmi snaživý chlapec, jak už podotkla jeho třídní učitelka. Potřebuje ale velmi specifické úkoly, které musejí být v krátké časové prodlevě a pokud není, úkol přestává plnit a je rozptylován mnoha podněty ze třídy. Libor musí sedět v lavici sám, aby se mohl soustředit a pracovat samostatně. Ale v některých případech jsou pro něj skupinové práce lepší, které ale často paní učitelka nezařazuje. Při skupinových pracích déle vydrží se zadaným úkolem či hrou. Mezi určitými činnostmi v hodinách mají možnost si jít hrát na malou chvíli na koberec, kde si Libor většinou vybere stavění kostek (Obrázek 3) nebo hru na počítači. Staví mosty, věže, domy a jiné stavby, které potom hlasitě rozbourává.

Obrázek 3 volná chvíle – stavění z kostek

Často dostává od paní učitelky tresty za špatné chování (hází s předměty, dělá úkoly jinak než řekne paní učitelka apod.).

V rodině nemají žádný systém, den probíhá tak, jak se momentálně otec vespí. Jeden den jim hraje na kytaru, zpívá si s dětmi, povídá si s nimi a druhý den panuje po bytě křik a špatná nálada. Libor pak většinou se sourozenci odchází ven a vrací se někdy až kolem sedmé hodiny.

7.3. Sledované dítě 3, Jiří

Jiří (9;2)

Jiří je mladší bratr Libora, ale somaticky je vyšší a vyzrálejší. Kontakty navazuje zdrženlivě a u cizích lidí pouze na vyzvání. Na první pohled vypadá klidně, bez výrazných projevů v chování.

7.3.1. Projevy ve škole

V roce 2006 - Jiří je ve škole aktivní. Často se hlásí a chce být zapojován do všech aktivit v hodinách. Ve třídě sedí v prostřední řadě v první lavici. Toto místo bylo zvolené jako nejvíce vyhovující. Už proběhly pokusy přesadit Jiřího na různá místa, ale pokaždé se projevoval neklidně a vyrušoval ostatní žáky při práci, proto sedí v lavici sám. Na konflikty mezi žáky reaguje klidně až apaticky.

V hodině čtení Jiří nesleduje text a poté se stále ptá, kde právě čtou. Na židli sedí nakřivo, nebo si sedí na noze. Poklepává tužkou na lavici a dívá se z okna. Když řeší úlohu, často si čte polohlasem pro sebe. Velké problémy mu dělá skládání slov podle obrázku. (Obrázek 4)

Obrázek 4 skládání slov

V hodině matematiky se na židli stále vrtí, vykřikuje a chce se zúčastnit všech aktivit. Pokud Jirkovi paní učitelka nevyhoví, je uražený a přestává spolupracovat. Paní učitelka musí Jirku více motivovat a vyvolávat, aby se opět zapojil do aktivit ve třídě.

Ve škole Jiřího nejvíce baví výtvarná výchova. Práce s barevnými papíry, vystřihování a kreslení pastelkami. Jeho výtvarný projev je ale nevyzrálý. Při kresbě postavy (Obrázek 5) několikrát přestal pracovat, obvykle říká, že ho to nebaví a neví jak pokračovat dál. Paní učitelka Jiřího musí často chválit a povzbuzovat k dokončení práce.

Obrázek 5 kresba postavy

V závěru zprávy z odborného vyšetření (2004): výukové potíže na počátku školní docházky jsou primárně snížené rozumovými schopnostmi (aktuálně do hraničního pásma lehké mentální retardace). Oslabena je schopnost zapamatovat si nové poznatky – žák by musel hodně často a efektivně opakovat a procvičovat nové učivo, aby se osvojené vědomosti přesunuly do dlouhodobé paměti.

7.3.2. Rozhovor s Jiřím

„Vstávám v sedm hodin ráno. K snídani si nejraději dávám jablko a šťávu. Do školy odcházím v půl osmý společně s kamarádem, který chodí do páté třídy. U nás ve třídě se mi nejvíce líbí výzdoba na oknech“. Jako nejoblíbenější předmět uvedl čtení, ale

jen když si může číst sám pro sebe a výtvarnou výchovu. Nemá rád, když je vyvolávaný. „O matematice mi to nevadí, protože všechno vím. Ze školy pak chodím domů kolem jedné hodiny společně s bratrem. Když přijdeme domů, máme oběd.“ No a pak jdu hned ven, hrajeme si s klukama na náměstí, a když jsem doma hraju si s malým bráchou. Někdy když je mamka nemocná chodíme si hrát k tetě. Úkoly do školy si dělám až večer, to si je dělá i můj brácha, kterému je třináct. Mám to hotovo tak za pět minut. Pak je večere a kolem šestý se jdu umýt zuby a ruce a jdu spát.

7.3.3. Dotazník pro učitele

Na dotazník pro Jiřího třídní učitelka reagovala pozitivně. Konstatovala, že práce s Jiřím je velmi náročná.

Nepozornost		
1. Často nedává pozor na detaily nebo dělá bezstarostné chyby při školní práci nebo při jiných aktivitách	ANO	NE
2. Často má potíže s udržením pozornosti při úkolech nebo hrách	ANO	NE
3. Často se zdá, že neposlouchá, když se na něj/ní mluví	ANO	NE
4. Často nedovyslechne pokyny a nedokončuje školní práci nebo pracovní povinnosti	ANO	NE
5. Často má potíže s organizací práce a aktivit	ANO	NE
6. Často se vyhýbá, nemá rád(a) nebo dělá s odporem činnosti, které vyžadují delší mentální úsilí (školní práce, domácí úkoly)	ANO	NE
7. Často ztrácí věci nezbytné pro úkoly a činnosti (např. hračky, školní pomůcky, tužky, knihy, nástroje)	ANO	NE
8. Často se nechá snadno rozptýlit zevními podněty	ANO	NE
9. Často zapomíná na denní aktivity	ANO	NE
Hyperaktivita		
1. Často si hraje s rukama nebo kope nohama nebo se vrtí v židli	ANO	NE
2. Často vstává ze židle ve třídě nebo v situacích, kdy se od něj očekává, že zůstane sedět	ANO	NE
3. Často pobíhá nebo na něco leze v situacích, kdy to není vhodné	ANO	NE
4. Často má potíže s klidnou hrou nebo jinou volnou aktivitou	ANO	NE
5. Často je „v neustálém pohybu“, jakoby „hnán motorem“	ANO	NE
6. Často nadměrně povídá	ANO	NE

Impulzivita		
7. Často vyhrkne odpověď ještě před dokončením otázky	ANO	NE
8. Často má potíže počkat, než na něho/ní přijde řada	ANO	NE
9. Často přerušuje ostatní, skáče do řeči, do hry	ANO	NE
Další otázky		
Chová se někdy vzdorně, neposlušně či nepřátelsky ?	ANO	NE
Často zlobí, schválně otravuje druhé ?	ANO	NE
Bývá zlomyslný nebo mstivý ?	ANO	NE
Krade, záměrně ničí majetek, začíná rvačky nebo se jich účastní, je krutý na jiné děti nebo na zvířata ?	ANO	NE
Dělá si starosti o věci, lidi, situace ? Bývá v některých situacích obzvláště úzkostný ?	ANO	NE
Má z něčeho nezvyklý nebo častý strach ?	ANO	NE
Bývá smutný ? Preferuje izolované aktivity ?	ANO	NE
Pokles zájmu a aktivity v poslední době ?	ANO	NE
Bývá neklidný ?	ANO	NE
Jak by jste hodnotil jeho sebedůvěru ?	horší	
Jak se mu daří ve škole ? V jakých předmětech je dobrý, které mu naopak nejdou ?	velmi snaživý	

Tabulka 3 Dotazník pro učitele (barevné vyznačení/zvolená odpověď)

7.3.4. Projevy ve volném čase

Jiří chodí po škole do družiny, kde si hraje s kamarády nejraději se stavebnicí. Má možnost hrát si i na počítači, proto se mu ve družině líbí. Po družině chodí přes park domů obvykle se svým bratrem. Domů přichází kolem půl druhé odpoledne. Matka jim připraví oběd a poté je celý den venku. Jiří je vždy zvědavý, když přijde někdo na návštěvu. Sedí u matky a poslouchá každé slovo, které si návštěva s rodiči povídá. Poté se začne předvádět v prostoru před televizorem, kde ukazuje různé přemety, salta, stoj na rukou apod. Pouští si se sourozenci hudbu a tancují. Jiří se často uráží. Sedává s kamarády na náměstí nebo si hrají s míčem. Když si s ním kamarádi chvíli nehrají, urazí se. Sedí opodál a dlouho trvá, než se opět zapojí. Stává se, že se Jiří rozbere např., když mu na procházce matka nekoupí zmrzlinu. Poté nekomunikuje, sedí a hraje

si s rukama či nohama. Úkoly do školy si obvykle Jiří píše až kolem šesté hodiny po večeři. Poté se se sourozenci koukají na televizor. V sedm hodin si jde umýt pouze obličej a vyčistit zuby.

7.3.5. Přístup rodičů

Matka měla Jiřího ve 22 letech a během těhotenství kouřila. Žádné vážné nemoci v rodině nemají, ani Jiří neprodělal žádnou závažnou nemoc. Celý den tráví s matkou, která ho často okřikuje, aby šel pryč. S Jiřím ani ostatními dětmi se neučí, nekontroluje úkoly, jen je podepisuje. Vysvětlovala: *“Se mnou se taky nikdo neučil, nevím proč bych se s nima měla učit, když jim to ve škole jde. Škola mě jako malou nikdy nebavila, chodila jsem na normální základku, ale dvakrát jsem propadla, takže mám ukončených je šest tříd. Mám malou holčičku, takže chodíme ven až po obědě s mojí sestrou, která má také malé děti. Sedneme si na náměstí na lavičku a povídáme si. Děti lítají kolem nás. Na výlety s nima nikam nechodím, to jen když je doma otec, občas se sbalí na celý den a jdou pryč. Asi do lesa. Já jsem pak doma s malou. Otec doma teď dlouho nebyl, byl ve vězení, ale dětem jsem to neřekla. Nechtěla jsem, aby o tom věděly. Jirka se na otce pořád ptal, tak jsem mu řekla, že pracuje v Praze a že nemůže jezdit domů. Teď když už je otec doma, Jirka se hned ptá kde je, když se chvilku zdrží venku.“*

Podle výpovědi otce: *„Jirka má na základní školu, ale paní učitelka nechtěla, aby ve třídě byl. Chodil na základku asi půl roku, ale přišel vždycky s brekem, že na něj nadávají apod.. Paní učitelka s ním také neměla trpělivost, stále si na Jirku stěžovala. Nechtěl jsem ho přeřazovat na základku, ale učitelka na nás stále tlačila. Štve mě to, protože takhle to nikam nedotáhne.“*

7.3.6. Shrnutí

Jiří chodí do třetí třídy praktické školy. Pochází z rómské rodiny. Má pět sourozenců. Neměl odklad školní docházky, navštěvoval přípravný ročník ve speciální škole. Jeho příprava do školy je minimální, učení ho nebaví. Z rozhovoru bylo zjištěno, že nemá rád, když je často volaný. Přístup ze strany rodičů není vyhovující. Nikdo se s ním neučí a ani mu nepomáhá. Jiří je velmi fixovaný na otce, který v rodině upřednostňuje jedinou dceru. Bylo to jeho velké přání a proto veškerou péči věnuje jí. Ostatní děti se snaží otce zaujmout, ale bez výsledků. Když doma hrají na kytaru, Jiří se snaží něčemu přiučit, ale otec si toho vůbec nevšímá. Dle mého názoru jsou veškeré projevy Jiřího signálem protestu a zviditelnění se před rodiči, nikoliv hyperaktivita. Když jsem měla možnost být s Jiřím o samotě, projevoval se klidně. Povídali jsme si o přírodě, popisovali rostliny, zvířata, barvy apod. Na rostlinu, kterou znal odpověděl, že jim to už povídala paní učitelka. V rozhovorech se nezmínil o ničem, co by jej o přírodě či nějakém volnočasovém zaměření naučili rodiče. Matka neměla snahu, za celou dobu mé přítomnosti v rodině, se zapojit do rozhovoru, ani reagovat na správné odpovědi Jirky.

7.4. Sledované dítě 4, Karel

Karel (10;2)

Je velmi komunikativní, usměvavý s dobrou slovní zásobou. Na první pohled se jeví jako neupravený, dalo by se říci až špinavý.

7.4.1. Projevy ve škole

V roce 2006 – emočně Karel působí velmi sebejistě. Z vlastního popudu navazuje kontakty s dětmi i dospělými. Ve třídě se prosazuje impulsivně a kamarádí se jen s určitými žáky. Na konflikty reaguje hádkou, popř. se začne se spolužáky rvát. Na kritiku nereaguje. Svůj výkon dovede přiměřeně ohodnotit. Aktivně se účastní vyučování, často se hlásí, někdy i vykřikuje. Očekává pozitivní hodnocení svých výkonů. V hodině je pozorný, zadanou práci má hotovou mezi prvními, převážně správně. Jeho průběh práce je rychlý. Při hodině čtení se velmi nudí. Čte správně, přiměřeně rychle a rozumí čtenému textu. Když čtou ostatní žáci ze třídy, vrtí se na židli a podkládá si rukou hlavu. Někdy si čte text dopředu a napovídá spolužákům při čtení. V polovině vyučování začíná být neklidný, vykřikuje a hraje si s předměty na lavici. Jeho nejoblíbenější předmět ve škole je matematika, poněvadž rád počítá. Ve třídě pomáhá s příklady i ostatním spolužákům. Jeho výtvarný projev je přiměřený věku. (Obrázek 6)

Obrázek 6 kresba postavy

7.4.2. Rozhovor z Karlem

V kolik hodin ráno vstáváš? „Asi tak kolem šesté hodiny, musím dojít naštípat dříví do kamen, aby mohl táta zatopit. K snídani si dám chleba a čaj a pak jdu do školy. V kolik hodin odcházíš z domu do školy? „No v sedm dvacet. Chodím totiž pěšky. Když přijdu první do školy hraju si na počítači, nebo si hraju s autama.“

Jaký předmět tě nejvíce ve škole baví? „Nejraději mám matematiku, protože rád počítám“. Za méně oblíbený předmět považuje čtení, nemá rád dlouhé texty. „V týdnu chodím domů ve dvě hodiny, protože někdy jdu po škole do družiny, ale v pátek chodím v jednu.“ Co uděláš nejčastěji hned jak přijdeš ze školy? „Pomůžu mamce s úklidem, vypnu po sestře počítač, uklidím hračky a jdu nasekat dřevo. No a pak si hraju doma na počítači, nebo jdu do parku hrát si s klukama na vojáky“. A kdy se připravuješ do školy? „V osm hodin. Nejdřív počítám příklady a pak pomáhám sestřičce číst. Úkoly mi pak zkontrolují rodiče. Pak si jdu hrát na počítači, nebo koukám na pohádky a jdu spát.“

7.4.3. Dotazník pro učitele

Nepozornost		
1. Často nedává pozor na details nebo dělá bezstarostné chyby při školní práci nebo při jiných aktivitách	ANO	NE
2. Často má potíže s udržením pozornosti při úkolech nebo hrách	ANO	NE
3. Často se zdá, že neposlouchá, když se na něj/ní mluví	ANO	NE
4. Často nedovyslechne pokyny a nedokončuje školní práci nebo pracovní povinnosti	ANO	NE
5. Často má potíže s organizací práce a aktivit	ANO	NE
6. Často se vyhybá, nemá rád(a) nebo dělá s odporem činnosti, které vyžadují delší mentální úsilí (školní práce, domácí úkoly)	ANO	NE
7. Často ztrácí věci nezbytné pro úkoly a činnosti (např. hračky, školní pomůcky, tužky, knihy, nástroje)	ANO	NE
8. Často se nechá snadno rozptýlit zevními podněty	ANO	NE
9. Často zapomíná na denní aktivity	ANO	NE
Hyperaktivita		
1. Často si hraje s rukama nebo kope nohama nebo se vrtí v židli	ANO	NE
2. Často vstává ze židle ve třídě nebo v situacích, kdy se od něj očekává, že zůstane sedět	ANO	NE
3. Často pobíhá nebo na něco leze v situacích, kdy to není vhodné	ANO	NE
4. Často má potíže s klidnou hrou nebo jinou volnou aktivitou	ANO	NE
5. Často je „v neustálém pohybu“, jakoby „hnán motorem“	ANO	NE
6. Často nadměrně povídá	ANO	NE
Impulzivita		
7. Často vyhrkne odpověď ještě před dokončením otázky	ANO	NE
8. Často má potíže počkat, než na něho/ní přijde řada	ANO	NE
9. Často přerušuje ostatní, skáče do řeči, do hry	ANO	NE
Další otázky		
Chová se někdy vzdorně, neposlušně či nepřátelsky ?	ANO	NE
Často zlobí, schválně otravuje druhé ?	ANO	NE
Bývá zlomyslný nebo mstivý ?	ANO	NE
Krade, záměrně ničí majetek, začíná rvačky nebo se jich účastní, je krutý na jiné děti nebo na zvířata ?	ANO	NE
Dělá si starosti o věci, lidi, situace ? Bývá v některých situacích obzvláště úzkostný ?	ANO	NE
Má z něčeho nezvyklý nebo častý strach ?	ANO	NE
Bývá smutný ? Preferuje izolované aktivity ?	ANO	NE
Pokles zájmu a aktivity v poslední době ?	ANO	NE
Bývá neklidný ?	ANO	NE
Jak by jste hodnotil jeho sebedůvěru ?	dobrá	
Jak se mu daří ve škole ? V jakých předmětech je dobrý, které mu naopak nejdou ?	šikovný	

7.4.4. Projevy ve volném čase

Karel nechodí do družiny, ani do školní jídelny. Na obědy dochází domů. Karel je ve většině volného času sám doma. Jeho kamarádi ze školy bydlí jinde a jiné kamarády nemá. Někdy jde proto za kamarády do města, kde si společně hrají v parku na vojáky, nebo navštíví tetu, kde je až do večera, poté si pro něj přijde maminka. Karel nemá žádné dlouhodobé záliby, na které by se mohl zaměřit. Odpoledne pak pomáhá otci se dřívím a nebo si hraje s mladšími sourozenci. Úkoly se připravuje až pozdě večer.

7.4.5. Přístup rodičů

Rodiče se školou moc nespolupracují, Karlovi zapominají kontrolovat školní potřeby, neplatí včas školní akce, ani nechodí na rodičovské schůzky. Karel má šest sourozenců, je nejstarší. Pochází z úplné rodiny. Matce bylo 18 let, když se narodil Karel. Porod probíhal bez komplikací. V době těhotenství kouřila. Matka uvádí Karlovu opožděnou řeč a chůzi. Žádné závažné nemoci se v rodině nevyskytují. Matka je Romka, ale jeho vlastní otec není romského původu. V době, kdy byly Karlovi dva roky, se s mužem rozvedla. Nyní žije s rómským partnerem. Bydlí v bytě o dvou pokojích: kuchyní a obývacím pokojem. Všichni spí v jedné místnosti, kde mají televizor, rozkládací sedací soupravu, na které spí rodiče a další pohovky, kde spí děti. Po celém bytě je položené linoleum, protože malé děti chodí stále po bytě v obuvi. Toalety mají na patře společně s dvěma rodinami. Sousedské vztahy jsou bezkonfliktní. Občas si ale stěžují na hluk z ostatních bytů.

S Karlem se matka do školy nepřipravuje, pouze mu kontroluje úkoly a poté podepíše. Někdy se stává, že domácí úkol dopisuje matka, protože se Karel vymlouvá, že ho psaní nebaví.

7.4.6. Shrnutí

Karel má velké problémy s hygienou. Nemá zafixované hygienické návyky. Často se stává, že do školy přijde velmi špinavý. Má špinavé ponožky nebo tričko. Mnohdy je viditelná špína i na krku nebo na ruce. Matka však tvrdí, že se každý večer Karel myje. Rodiče nejsou moc přístupní, žijí na okraji města. S Karlem si nepovídají, ani nechodí na procházky. Často jsou vidět rodiče venku sami bez dětí. Jejich výchova nemá pravidla, neví v kolik hodin se půjdou děti umýt, navečeřet či spát.

8. Závěr

Při zpracování kazuistických studií jsem se hlouběji seznámila s prostředím, ve kterém žáci žijí. Trávila s nimi jejich volný čas a pozorovala jejich chování mezi ostatními sourozenci. Lze konstatovat, že ve většině případů se objevily špatné hygienické návyky, špatný denní režim a volná výchova ze strany rodičů. Rodiče jsou málo informovaní o vhodné výchově dětí a to zapříčiňuje jejich impulzivní chování. Sledovaní žáci se ve volném čase nudí, nemají správné využití, kde by mohly vydat energii a efektivně svůj čas využít. Rodiče s dětmi nejezdí na žádné výlety, ani se společně s nimi nezaměřují na žádnou volnočasovou aktivitu. Rodiče dětem v předškolním věku nečetli, a ani nyní v mladším školním věku s nimi nečtou.

Ve většině případů nejsou rodiče vystudovaní, mnohdy mají splněnou jen základní školní docházku, nebo zvláštní školu. Většina matek je na mateřské dovolené, nebo pobírají sociální dávky. Jen jeden otec je v pracovním poměru, ostatní jsou přihlášení na úřadu práce. V tomto případě, nemají děti žádný vzor pro budoucí život. V rodině mnohdy zastupují rodiče u hlídání mladších sourozenců, nebo pomáhají s domácími pracemi.

V této diplomové práci byly kazuisticky zpracovány čtyři případy, které vedly k potvrzení či naopak vyvrácení hyperaktivity žáků. Podle definovaných charakteristických projevů se hyperaktivita projevila jen u jednoho žáka jako porucha ADHD a to u sledovaného žáka 1. U ostatních případů je hyperaktivita zapříčiněna pouze jako chybné výchovné metody ze strany rodičů nebo ze strany učitelů.

9. Použitá literatura

- [1] cs.wikipedia.org/wiki/Romov%C3%A9
- [2] Edelsberger, L., a kol., *Speciální pedagogika*, SPN, Praha, 1988
- [3] Munden, A., Arcelus, J., *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*, Portál, Praha, 2002
- [4] Nancy E., O'Dell, Patricia A. Cook, *Neposedné dítě (Jak pomoci hyperaktivním dětem)*, Grada, 1999
- [5] Nečas, C., *Historický kalendář, Dějiny českých Romů v datech*, vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc, 1997
- [6] Sovák, M., *Nárys speciální pedagogiky*, SPN, Praha, 1977
- [7] *Stručný psychologický slovník*, Bratislava, 1987
- [8] Šebek, M., *Neklidné děti a jejich výchova*, SPN Praha, 1990
- [9] Šotolová, E., *Vzdělávání Romů*, Grada, Praha, 2001
- [10] Train, A., *Nejčastější poruchy chování dětí*, Portál, Praha, 2001
- [13] www.fzsbarr.cz/view.php?cisloclanku=2006120004
- [14] www.vuppraha.cz/clanek/264
- [15] Zelinková, O., *Poruchy učení*, Portál, Praha 2003
- [16] Zelinková, O., *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, Portál, Praha 2001
- [17] Žáčková, H., Jucovičová, D., *Máte neklidné, nesoustředěné dítě? [Metody práce s dětmi s LMD (ADHD, ADD) především pro rodiče a vychovatele]*, nakladatelství D+H, Praha, 2005